

मित्रो, 'Practise make man perfect' उक्ति मुजब कोईपण क्षेत्रमा कौशल्यने आत्मसात् करवा अथवा तेने सुदृढ करवा Practise (महावरो) अनिवार्य छे. केम के आजनां स्पर्धात्मक युगमां इक्त परीक्षांमां उत्तीर्ण थवुं जरूरी नथी; परंतु पोताना मनपसंद क्षेत्रमां कारकिर्दी बनाववा माटे योग्य मेरीट बनाववुं पण जरूरी छे. ते माटे जरूरी छे साथी दिशांमां करवांमां आवती महेनत अने साथे-साथे योग्य समये मणी रહેतो महावरो अेटले...

महेनत + योग्य दिशा + महावरो = जवलंत सफलता

अलंकार पब्लिकेशन आ वातने सुपेरे ज्ञानी विद्यार्थीनी महेनतने योग्य मार्गदर्शन अने भरपूर महावरो मणी रहे ते माटे 4 प्रश्नपत्रनो सेट + नमूनांनुं प्रश्नपत्र आन्सर-की साथे आपनी समक्ष भूकतां लर्षनी लागाणी अनुभव छे.

विशेषताओ तथा पेपर लभवा माटेनी काणख :

- विषयना तजज्ञो द्वारा प्रश्नपत्रनोनी प्रेक्टिसथी आगामी बोर्डनी परीक्षांमां पूछाई शके तेवुं मोटाभागनुं कन्टेन आवरी लेवामां आव्युं छे.
- जवाब माटे प्रश्नपत्रनी अंदर योग्य जग्या भूकतांमां आवी छे जेथी विद्यार्थी दरेक प्रश्ननो योग्य जवाब बोर्ड प्रमाणे आपी शके.
- प्रश्नपत्रनी साथे आन्सर-की पण आपवामां आवी छे; जेथी विद्यार्थी पोते ज स्वमूल्यांकन करी शके.
- आन्सर-कीमां पण दरेक विभागनुं मूल्यांकन SSC बोर्डनी गुणप्रदान योजना द्वारा आपवामां आवेला निर्देश अनुसार करवामां आव्युं छे.
- बोर्ड द्वारा प्रसिद्ध नवी ब्ल्यू-प्रिन्ट तथा नवी पेपर पेटर्न आधारित भवा पेपर्स छे. यारेय प्रश्नपत्रोमां भूब ज अगत्यना प्रश्ननो समावेश करवामां आवेल छे. भवा ज पेपर्समां अलग-अलग प्रश्नो छे जेथी पूरतो महावरो मणी शके.
- समग्र पेपर लभवानो समय 3 कलाक छे, परंतु 2:45 कलाकमां पेपर लभाय तेवो प्रयत्न करवो जेथी छेल्ली 15 मिनिटमां लभायेलो पेपर बराबर तपासी शकाय. जेमके लूलो तो नथी तथा शब्दो के वाक्योनी नीचे under-line पण करी शकाय...
- बोर्डनी पेपर-पेटर्न अनुलक्षी जवाबो तैयार करेल छे.
- भास नोध : सौ प्रथम पेपर ज्ञाते लभ्या भाद Answer Key साथे तपासवो.

नोध : आ परिष्प विद्यार्थीओ, शिक्षको, प्रशिक्षको, मोडरेटर्सना मार्गदर्शन माटे छे. जे ते विषयोना प्राश्निक तेमज मोडरेटर्स माध्यमिक अने उच्चतर माध्यमिक शिक्षणना बृहद छाई/उदेशने सुसंगत रडी प्रश्नपत्रनी संरचना भाबते ईरफार करवानी छूट

क्रम	प्रश्ननो प्रकार	प्रश्ननोनी संख्या		कुलगुण
		जनरल विकल्प विना	जनरल विकल्प साथे	
1.	छेतुलक्षी प्रश्नो (O)	24	28	24
2.	टूंकजवाबी प्रश्नो (VSA)	02	03	02
3.	टूंकजवाबी प्रश्नो (SA)	12	18	24
4.	लांभा प्रश्नो (LA-I)	02	03	06
5.	लांभा प्रश्नो (LA-II)	06	09	24
कुल		46	61	80

क्रम	पाठ/प्रकरणनुं नाम	प्रकरणछीठ गुणभास	
		जनरल विकल्प विना	जनरल विकल्प साथे
1	सं वदध्वम्	4	5
2	यद्भवविषयो विनश्यति	4	5
3	स्वस्थवृत्तं समाचर	4	6
4	जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः	4	4
5	गुणवती कन्या	4	6
6	काष्ठखण्डः	4	5
7	सुभाषितकुसुमानि	4	4
8	साक्षिभूतः मनुष्यः	5	10
9	चक्षुष्मान् अन्ध एव	4	6
10	त्वमेका भवानि	4	5
11	यस्य जननं तस्य मरणम्	4	5
12	कलिकालसर्वज्ञो हेमचन्द्रः	4	5
13	गीतामृतम्	4	6
14	क इदं दुष्करं कुर्यात्	4	4
15	जयः पराजयो वा	3	3
16	अद्भूतं युद्धम्	4	6
17	स्वाभाविकं सादृश्यम्	4	5
18	मुक्तानि मुक्तकानि	1	2
19	सत्यं मयूरः	4	8
20	तथैव तिष्ठति	3	3
21	अपठितम्	4	4
कुल		80	107

01012024/7030

Very unique to learn.....
Alankar
Publication

H/75-A, Akshardeep Complex, Shastrinagar, Bhavnagar 364002

9726437575, 9624829482 alankarpublication@yahoo.com www.alankarpublication.com

No part of this publication can be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means-electronic, mechanical, phototyping, recording or otherwise without the prior written permission of the publishers. All right of export of this book is reserved with the publisher. Any person who does any unauthorised act in relation to this publication will be liable to legal prosecution and civil claims for damages.

विभाग-A : गद्य

- अधोदत्तस्य गद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । नीचे आपेला गद्यभंडनो गुजराती भाषामां अनुवाद करो. [04]

(1) अथ तेषां तत्कुलिशोपमं वचनं समाकर्ण्य मत्स्याः परस्परं प्राहुः “श्रुतोऽयं धीवरालापः, अधुना अस्माभिः किं कर्तव्यम् ।” तत्र अनागतविधाता नाम मत्स्यः प्राह “नूनं प्रभातसमये धीवराः अत्रागम्य मत्स्यसंक्षयं करिष्यन्ति इति मम मनसि वर्तते । तत्र युक्तं साम्प्रतं क्षणमपि अत्र अवस्थातुम् ”

उत्तर- હવે તેમનું તે વજની ઉપમા આપી શકાય તેવું વચન સાંભળીને માછલાંઓએ એકબીજાને કહ્યું : “માછીમારોનો આ વાર્તાલાપ સાંભળ્યો ? હવે આપણે શું કરવું જોઈએ ?” ત્યાં અનાગતવિધાતા નામનો માછલો બોલ્યો : ‘ખરેખર, સવારના સમયે માછીમારો અહીં આવીને માછલાંઓનો વિનાશ કરશે, એવું મારા મનમાં લાગે છે. તો હવે અહીં એક ક્ષણ પણ રહેવાનું યોગ્ય નથી.’

(अथवा)

(1) सामाजिको व्यवहारः भाररूपो भवति । यद्यपि सामाजिको व्यवहारः सर्वत्रैव अपेक्षितो भवति । परन्तु सः शक्तिमतिक्रम्य न भवेत् । ये जनाः स्वकीयां शक्तिमतिक्रम्य सामाजिकान् व्यवहारान् कुर्वन्ति ते अतिभारत्वात् निमज्जन्ति एव । निमज्जितः जनः सुखमयं संसारसमुद्रं प्राप्तुं न शक्नोति ।

उत्तर- સામાજિક વ્યવહાર ભારરૂપ બને છે. જો કે સામાજિક વ્યવહારની સર્વત્ર અપેક્ષા રખાય છે; પરંતુ તે શક્તિનું અતિક્રમણ કરીને ન હોવો જોઈએ. જે લોકો પોતાની શક્તિને અતિક્રમીને (શક્તિથી વધારે) સામાજિક વ્યવહારો કરે છે. તેઓ અતિશય ભારના કારણે ડૂબી જ જાય છે. ડૂબેલો માણસ સુખરૂપી સંસારસાગરને પામી શકતો નથી.

- अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा संस्कृते लिखत । नीचे आपेला संस्कृत प्रश्नोना उत्तर विकल्पोभांथी शोधीने संस्कृतमां लभो. [02]

(2) श्रेष्ठिपुत्रः किमर्थं देशम् अभ्रमत् ?

- (A) धनग्रहणाय (B) विद्याग्रहणाय
(C) दारग्रहणाय

उत्तर- श्रेष्ठिपुत्रः दारग्रहणाय देशम् अभ्रमत् ।

(3) कुपितस्य स्वेदसलिलात् पूर्वं किं गलति ?

- (A) तपः (B) धनः
(C) शरीरम्

उत्तर- कुपितस्य स्वेदसलिलात् पूर्वं तपः गलति ।

(अथवा)

(3) सिद्धहैमव्याकरणे कति अध्यायाः सन्ति ?

- (A) द्वादश (B) अष्टौ
(C) सप्तौ

उत्तर- सिद्धहैमव्याकरणे अष्टौ अध्यायाः सन्ति ।

- अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तर गुजराती भाषामां लभो. [04]

(4) गुणवती कन्यानी परीक्षा माटे शक्तिकुमारनी योजना शी હતી ?

उत्तर- गुणवती કન્યાની પરીક્ષા માટે શક્તિકુમારની યોજના આ પ્રમાણે હતી : ‘અનુરૂપ કન્યાને જોઈને તેને એકપ્રસ્થ ડાંગરથી સંપન્ન આહાર કરાવી શકે કે નહીં, તે પૂછવું હતું.’

(5) દુર્વાસાના જટાવલ્કલ કોના જેવાં છે ? શા માટે ?

उत्तर- દુર્વાસા મુનિના જટાવલ્કલ એક મુનિને શોભે તેવાં લોકોને શાતા આપનારા નથી. તે લોકોનો વિનાશ કરનાર ઝેરના ઝાડ જેવા બની ગયા છે. દુર્વાસાના

મુનિવેશની હારમાળા જેવી સદાચાર-રહિત મનોવૃત્તિ અનુચિત થઈ ગઈ છે.

- અધોદત્તસ્ય વિષયસ્ય उपरि संक्षेपेण टिप्पणी लिखत । नीये आपेला विषय उपर टूंकनोंध लपो. [02]

(6) સજીવોમાં સ્વાભાવિક સાદૃશ્ય :

ઉત્તર- આચાર્ય પતંજલિના ‘મહાભાષ્ય’ નામના ગ્રંથમાંથી ‘સ્વાભાવિકં સદૃશ્યમ્’ નામનું પ્રકરણ લેવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકરણમાં સજીવોમાં રહેલા પ્રકૃતિ આધારિત સાદૃશ્યની ઉદાહરણ સહિત ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

સજીવોમાં એક પ્રકારનું સાદૃશ્ય હોય છે. જડ અને ચેતન પદાર્થો કુદરતી રીતે જ સાયુજ્ય અનુભવે છે. આ તત્ત્વ જ પદાર્થોને પરસ્પર જોડે છે. સોનું, લોખંડ વગેરે ધાતુ વિવિધ વૃક્ષો, ગાય, ઘોડો જેવાં પ્રાણીઓ આકાર અને પ્રકાર (સ્વભાવ)થી જુદાં હોવા છતાં અસ્તિત્વરૂપે તેમની ભિન્નતામાં પણ એકતા જણાય છે. જ્યારે આ પદાર્થો ક્રિયા કરે છે ત્યારે તેની પ્રતીતિ થાય છે. ગાય વગેરે પશુઓમાં તથા પદાર્થોમાં પણ આ નિયમ રહેલો છે. તે પૃથ્વી પરના અગ્નિનો સૂર્ય સાથેનો સંબંધ પણ સૂચવે છે. ગુરુત્વાકર્ષણના નિયમના કારણે જ દરેક વસ્તુઓ કે સજીવો (જડ-ચેતન) પોતાના મૂળ સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવે છે.

(અથવા)

(6) આધુનિક યુદ્ધ અને મહાભારતકાલીન યુદ્ધ વચ્ચેનો તફાવત :

ઉત્તર- આધુનિક યુગમાં વિવિધ પ્રકારના રાસાયણિક અસ્ત્ર શસ્ત્રના કારણે યુદ્ધો ખૂબ જ ભયાનક અને વિનાશક બન્યાં છે. મહાભારતકાળમાં પણ યુદ્ધો થતા હતા. આ યુદ્ધમાં પણ વિવિધ અસ્ત્ર-શસ્ત્રનો પ્રયોગ થતો હતો. તેમાં ભયંકર નરસંહાર પણ થતો હતો. એ સમયે મંત્રસિદ્ધ શસ્ત્ર-અસ્ત્રનો ઉપયોગ થતો હતો. જેનાથી સીધો જ શત્રુ પર પ્રહાર કરી શકાતો હતો.

પરિણામે કુદરતના પંચતત્ત્વો : અગ્નિ, જળ, વાયુ, આકાશને હાનિ થતી ન હતી. આધુનિક યુગમાં રાસાયણિક શસ્ત્રોના ઉપયોગથી આ કુદરતી તત્ત્વો પ્રદૂષિત બને છે. જેના કારણે અનેક રોગચાળા ફેલાય છે. યુદ્ધસૈનિકો કે તેમના પરિવાર ઉપરાંત સામાન્ય પ્રજાને પણ સહન કરવું પડે છે.

- અધોદત્તं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । [04]

- नीये आपेलो गद्यखंड वांयीने प्रश्नोना उत्तर संस्कृतमां लपो.

अस्ति वित्तदासो नाम प्रभूतलोभः समृद्धः कश्चित् वणिग्जनः । तस्य कूटनाथाभिधः वैश्यः प्रातिवेशिकः आसीत् ।

एकदा कूटनाथेन चिन्तितं यदयं वित्तदासः धनिकोऽपि लुब्धो वर्तते । अतः केनापि उपायेन मया असौ वञ्चनीयः । एवं विचार्य सः कूटनाथः एकदा वित्तदासस्य गृहमुपगम्य अकथयत्, “भोः श्रेष्ठिन्, अस्माकं बहवः कुटुम्बिजनाः श्वः अतिथयः भविष्यन्ति।”

પ્રશ્ના:

- (7) કૂટનાથઃ કસ્ય પ્રાતિવેશિકઃ આસીત્ ?

ઉત્તર- કૂટનાથઃ વિત્તદાસો નામ વણિગ્જનસ્ય પ્રાતિવેશિકઃ ।

- (8) વિત્તદાસઃ કીદૃશઃ અસ્તિ ?

ઉત્તર- વિત્તદાસઃ પ્રભૂતલોભઃ સમૃદ્ધિઃ ચ વણિગ્જનઃ અસ્તિ ।

- (9) એકદા કૂટનાથેન કિં ચિન્તિતમ્ ?

ઉત્તર- એકદા કૂટનાથેન ચિન્તિતમ્ - ‘યદયં વિત્તદાસઃ ધનિકોઽપિ લુબ્ધો વર્તતે ।’ અતઃ કેનાપિ ઉપાયેન મયા અસૌ વચ્ચનીયઃ ।

- (10) કૂટનાથઃ વિત્તદાસસ્ય ગૃહમુપગમ્ય કિમ્ અકથયત્ ?

ઉત્તર- કૂટનાથઃ વિત્તદાસસ્ય ગૃહમુપગમ્ય અકથયત્ - ‘ભોઃ શ્રેષ્ઠિન્ અસ્માકં બહવઃ કુટુમ્બિજનાઃ શ્વઃ અતિથયઃ ભવિષ્યન્તિ ।’

વિભાગ : B (પદ્ય વિભાગ)

- અધોલિખિતસ્ય પદ્યખંડસ્ય ગુર્જરભાષાયાં અનુવાદં કુરુત । નીચે આપેલા પદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]

(11) યથા ચતુર્ભિઃ કનકં પરીક્ષ્યતે,
નિઘર્ષણચ્છેદન તાપ તાડનૈઃ ।

તથા ચતુર્ભિઃ પુરુષઃ પરીક્ષ્યતે,
શ્રુતેન શીલેન ગુણેન કર્મણા ॥

ઉત્તર- જેમ ઘસવું, કાપવું, તપાવવું અને ટીપવું એ ચાર ક્રિયાઓ વડે સોનું પરખાય છે; તેમ જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય ગુણ અને કર્મ એ ચાર વડે પુરુષની પરીક્ષા કરાય છે.

(અથવા)

(11) પિનાક-કણિ બાલેન્દુ ભસ્મ મન્દાકિનીયુતા ।
પવર્ગરચિતા મૂર્તિરપવર્ગપ્રદાસ્તુ વઃ ॥
ભગવન્ કિમુપાદેપં ગુરુવચનમ્, હેયમપિ ચ
કિમકાર્યમ્ । કો ગુરુરધિગતતત્ત્વઃ,
શિષ્યહિતાયોદ્યતઃ સતતમ્ ॥

ઉત્તર- પિનાક (પિનાક નામનું એક ધનુષ્ય) ફણી (સાપ) બાલેન્દુ (ચંદ્રરેખા) ભસ્મ અને મંદાકિની (ગંગા)થી યુક્ત 'પ' વર્ગ દ્વારા રચાયેલી (ભગવાન શિવની) મૂર્તિ તમને મોક્ષ આપનારી થાઓ.

હે શ્રીમન્ ! ગ્રહણ કરવા જેવું શું છે ? ગુરુવચન; અને ત્યાગવા યોગ્ય શું છે ? ન કરવા જેવું કામ. ગુરુ કોણ છે ? જેણે તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જે નિરંતર શિષ્યના હિત માટે તત્પર રહે છે.

- અધોદત્તાનાં સંસ્કૃત પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ સંસ્કૃતે લિખતા । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [02]

(12) કિં કૃત્વા ઉત્તરં દેયમ્ ?

(A) પ્રવિચાર્ય (B) પઠિત્વા (C) લિખિત્વા

ઉત્તર- પ્રવિચાર્ય ઉત્તરં દેયમ્ ।

(અથવા)

(12) જનઃ કદા શાન્તિમ્ અધિગચ્છતિ ?

(A) જ્ઞાનં લબ્ધ્વા (B) ધનં લબ્ધ્વા (C) સુવર્ણં લબ્ધ્વા

ઉત્તર- જનઃ જ્ઞાનં લબ્ધ્વા શાન્તિમ્ અધિગચ્છતિ ।

(13) શ્રીમાન્ જટાયુઃ ક્વીદૃશીં ગિરાં વ્યાજહાર ?

(A) સાત્વિકી (B) શુભાં (C) અશુભાં

ઉત્તર- શ્રીમાન્ જટાયુઃ સાત્વિકી ગિરાં વ્યાજહાર ।

- અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં લિખતા । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [06]

(14) ઋષિ સૂર્ય પાસે શાની યાચના કરે છે ?

ઉત્તર- ઋષિ સૂર્ય પાસે યાચના કરે છે કે, 'હે દેવ ! સર્વ દુષ્કર્મો, દુર્ગુણો દૂર કરો અને અમારા માટે જે કલ્યાણકારી હોય તે અમને પ્રાપ્ત કરાવો.'

(15) ભક્ત શું-શું નથી જાણતો ?

ઉત્તર- ભક્ત દાન કરવાનું જાણતો નથી. તે ધ્યાન-યોગ, તંત્ર-મંત્ર અને સ્તોત્ર નથી જાણતો. તે પૂજાની પદ્ધતિ તથા ન્યાસયોગને નથી જાણતો. પુણ્ય, તીર્થ, મોક્ષ કે બ્રહ્મમાં લીન થવાની વિધિ પણ ભક્ત જાણતો નથી. તે ભક્તિ અને વ્રત પણ જાણતો નથી.

(16) મધ્યમ પ્રકારના લોકો શાથી કાર્યને અધવચ્ચે જ છોડી દે છે ?

ઉત્તર- મધ્યમ પ્રકારના લોકો કાર્યનો આરંભ તો કરે છે; પરંતુ ત્યારબાદ તેમાં વિઘ્નો આવતા તેઓ હેરાનપરેશાન થઈ જાય છે. આથી તેઓ કાર્યને અધવચ્ચે જ છોડી દે છે.

- શ્લોકપૂર્તિ કુરુત । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]

(17) સં ગચ્છધ્વં ..... ઉપાસતે ।

ઉત્તર- સં ગચ્છધ્વં સં વદધ્વં સં વો મનાંસિ જાનતામ્ ।

દેવા ભાગં યથા પૂર્વે સં જાનાના ઉપાસતે ॥

(18) યસ્માન્નોદ્વિજતે..... મે પ્રિયઃ ॥

ઉત્તર- યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકોદ્વિજતે ચ ય : ।

હર્ષામર્ષભયોદ્વેગૈઃ ભુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ॥

વિભાગ : C (નાટ્ય વિભાગ)

- અધોદત્તસ્ય નાટ્યખંડસ્ય ગુર્જરભાષાયામ્ અનુવાદં કુરુત । આપેલા નાટ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]

(19) ધૃતરાષ્ટ્રઃ - એહિ એહિ પુત્ર !

ઘટોત્કચઃ - અહો કલ્યાણઃ ખલુ અત્રભવાન્ ।

कल्याणानां प्रसूतिं पितामहमाह भगवान्
चक्रायुधः ।

धृतराष्ट्रः - (आसनात् उत्थाय) किमाज्ञापयति
भगवान् चक्रायुधः ।

घटोत्कचः - न न न । आसनस्थेन एव भवता
श्रोतव्यो जनार्दनस्य सन्देशः ।

धृतराष्ट्रः - यदाज्ञापयति भगवान् चक्रायुधः ।
(उपविशति)

अनुवाद

धृतराष्ट्रः - आव आव पुत्र !

घटोत्कचः - अहो, आपश्री कल्याणकारी छो.
भगवान् यकायुधे (श्रीकृष्णअे)
कल्याणरूप वस्तुओना उद्भवस्थान
आप पितामहने कहुं छे.

धृतराष्ट्रः - (आसन परथी उठीने) भगवान्
यकायुधे (जेमनुं शस्त्र यक छे तेवा
श्रीकृष्णअे) शो आदेश आप्यो छे.

घटोत्कचः - ना, ना, ना. आसन पर बेठेला ज आपे
श्रीकृष्णनो संदेश सांभणवो जेछे.

धृतराष्ट्रः - जेवी भगवान् यकायुधनी आज्ञा (बेसी जय
छे.)

(अथवा)

(19)

पुनीतः - वस्तुतस्तु मनुष्यः यदि मनुष्यः इव वर्तते, तदा सः
दुर्घटनायाः साक्षी भूत्वा त्रिविधं कार्यम् आचरति ।

सुनीतः - कानि कानि तानि त्रिविधानि कार्याणि ?

पुनीतः - प्रथमं कार्यम् अस्ति दुखानुभूतिः । मनुष्य एव
दुखेन दुखिनो भवितुमर्हति, सुखेन च सुखितः ।
अतः दुर्घटनाया पीडाग्रस्तं दुखितं जनं दृष्ट्वा
मनुष्येण दुखानुभूतिः करणीया भवति । यः खलु
एतादृशं जीवं पश्यन अपि दुखं न अनुभवति, सः
मनुष्यः नास्ति, अपि तु सः प्रस्तरः एव । यतो हि
प्रस्तरः कदापि अन्यस्य दुखं न अनुभवति ।

अनुवाद

पुनीतः - हकीकतमां तो मनुष्य जे मनुष्यनी जेम वर्तन
करे तो ते दुर्घटनाओ साक्षी बनीने त्रि प्रकारनुं
कार्य करे छे.

सुनीतः - ते त्रि प्रकारनां कार्यो कयां-कयां छे ?

पुनीतः - पहेलुं कार्य छे दुःखनो अनुभव. मनुष्य ज
दुःख वडे दुःखी अने सुख वडे सुखी थवाने
योग्य छे. आथी दुर्घटनाओ कारणे पीडांमां
घेरायेला दुःखी माणसने जेछेने माणसे दुःखनी
अनुभूति करवानी होय छे. परेपर जे ओवा
जुवने जेतो होवा छतां पण दुःख अनुभवतो
नथी ते माणस नथी; परंतु ते तो पथर ज छे.
कारण के पथर क्यारेय बीजानुं दुःख
अनुभवतो नथी.

● अधोदत्तं वाक्यं कः वदति इति लिखत ।
(कोऽपि द्वौ) नीये आपेलां वाक्यो कोऽपि बोले
छे ? ते लभो. (कोईपण बे) [02]

(अ)

(ब)

(20) शान्तं पापं शान्तं पापम् ।

(A) शाण्डिल्यः

(21) पठनस्य तावत् अर्थं ज्ञातुम् इच्छामि ।

(B) चाणक्यः

(22) भवानेव तावत् प्रथमः ।

(C) चन्दनदासः

उत्तर- (20-C), (21-A), (22-B)

● अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां
लिखत । [04]

● नीये आपेला प्रश्नोना उत्तर गुजराती भाषांमां
लभो.

(23) याशक्य यंदनदासने यंद्रगुप्तनो प्रथम विरोधी केम
गशावे छे ?

उत्तर- राजा यंद्रगुप्तना शत्रु अमात्य राक्षसना परिवारने
यंदनदासे पोताना घरमां आश्रय आप्यो छे. तेथी
याशक्य यंदनदासने यंद्रगुप्तनो प्रथम विरोधी
गशावे छे.

(24) પઠનનો અર્થ કોણ સમજી શકે છે ?

ઉત્તર- જે લોકો પાઠ ભણી ગયા હોય તેઓ સમય આવ્યે ભણવાનો અર્થ સમજી શકે છે.

● અધોદત્તયોઃ વિષયયોઃ उपरि संक्षेपेण टिप्पणीं लिखत । नीचे आपेला विषयो उपर संक्षेपमां टिप्पणी लभो. [04]

(25) શાંડિલ્યનું પાત્રાલેખન :

ઉત્તર- सत्यं मयूरः नामना पाठ 'भगवद्ञ्चुकीयम्' नामना प्रहसननो એક અંશ છે. તેમાં ગરીબ શાંડિલ્ય સરળતાથી ખાવાનું મળી રહે તે માટે ગૃહત્યાગ કરીને બૌદ્ધ સાધુ બની જાય છે; પરંતુ તેમાં વારંવાર ઉપવાસ કરવાના હોવાથી તે બૌદ્ધ સાધુપણું છોડીને એક યોગી સાધુનો શિષ્ય બને છે. અહીં પણ તેને બોજનમાં જ રસ છે. તેના ગુરુ તેને સતત ભણવાની ફરજ પાડે છે. શાંડિલ્ય દરરોજ ગુરુની સાથે ભિક્ષા લેવ જાય છે. દરરોજ ભિક્ષા લેવા માટે નગરમાં આવતા ગુરુ-શિષ્ય એક દિવસ સમય કરતાં વહેલા આવી ચઢે છે. સમયનું મહત્ત્વ સમજનારા ગુરુ પોતાના શિષ્ય શાંડિલ્યને આ સમય દરમિયાન માર્ગમાં આવેલા એક ઉદ્યાનમાં બેસીને થોડું ભણી લેવાનું કહે છે ત્યારે શાંડિલ્ય ઉદ્યાનમાં વાઘનો ભય ઊભો કરીને હાસ્યરસ જન્માવે છે. શાંડિલ્ય ઉદ્યાનની રમણીયતાનું જે વર્ણન કરે છે તેમાં તેની નિરીક્ષમ શક્તિ અને પ્રકૃતિપ્રેમના દર્શન થાય છે. શાંડિલ્યને ભણવું ગમતું નથી, કારણ કે તેને ભણતરનું મહત્ત્વ ખબર નથી. તેની એ નિર્દોષ પૃથ્ણ અને 'હું તો નહીં ભણું' કહે છે ત્યારે તે વાચકોના મનને જીતી લે છે.

(26) યાણક્ય :

ઉત્તર- ઈ.સ. પૂર્વે ચોથી સદીમાં મગધમાં નંદવંશનું રાજ્ય હતું. યાણક્યનું વાસ્તવિક નામ વિષ્ણુગુપ્ત હતું. તેમનો જન્મ મગધની રાજધાની પાટિલપુત્રમાં થયો હતો. તેઓ તક્ષશિલા (હાલ-પાકિસ્તાનમાં) વિદ્યાપીઠમાં રાજનીતિશાસ્ત્રના આચાર્ય હતા. વિષ્ણુગુપ્ત અખંડ ભારતનું નિર્માણ કરવા ઈચ્છતા હતા; તથા નંદ રાજાના અત્યાચારથી પીડાતી પ્રજાને

અત્યાચારથી મુક્ત કરવા ઈચ્છતા હતા. આથી તેઓ એક સુયોગ્ય કિશોર ચંદ્રગુપ્તને રાજનીતિ તથા અસ્ત્રશસ્ત્ર વગેરેની તાલીમ આપી કુશળ રાજવી બનાવે છે. તેના દ્વારા નંદરાજાનો નાશ કરીને તેને મગધની રાજગાદી પર બેસાડે છે.

ચણકના પુત્ર હોવાથી વિષ્ણુગુપ્ત યાણક્ય કહેવાયા રાજનીતિમાં કુટિલ હોવાથી તેઓ કૌટિલ્ય પણ કહેવાયા. તેમણે લખેલો ગ્રંથ અર્થશાસ્ત્ર આજે પણ પ્રસિદ્ધ છે.

● કોષ્ટકગતાનિ પदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत । कौंसमां आपेला पढोनो उपयोग करीने वाक्यो बनावो. [02]

(27) હું આભારી થયો. (અસ્મદં ઉપકૃત્ અસ્)

ઉત્તર- અહમ્ ઉપકૃતઃ અસ્મિ ।

(28) ધૃતરાષ્ટ્ર કૌરવોના પિતા છે.

(ધૃતરાષ્ટ્ર કૌરવ જનક અસ્)

ઉત્તર- ધૃતરાષ્ટ્રઃ કૌરવાણાં જનકઃ અસીત્ ।

વિભાગ : D (વ્યાકરણ)

● અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ સૂચનાનુસારેણ લિખત । (નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સૂચના મુજબ લખો.) [16]

(29) 'અરણ્યમ્' ઇતિ શબ્દસ્ય સમાનાર્થકં શબ્દમ્ અધોદત્તેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ ચિત્વા લિખત ।

(વિપિનમ્, હરિતઃ, વિહગઃ)

ઉત્તર- અરણ્યમ્ - વિપિનમ્

(30) 'શત્રુઃ' શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકં શબ્દમ્ અધોદત્તેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ ચિત્વા લિખત ।

(અજાતશત્રુ, મિત્રમ્, બન્ધુ)

ઉત્તર- મિત્રમ્

(31) અધોદત્તેભ્યઃ ક્રિયાપદેભ્યઃ વર્તમાનકાલસ્ય અન્યપુરુષસ્ય એકવચનસ્ય રુપં ચિત્વા લિખત ।

(વસન્તિ, વસતિ, વસતઃ)

ઉત્તર- વસતિ

(32) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत ।
(करिष्यति, करिष्यतः, करिष्यन्ति)

उत्तर- करिष्यन्ति

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थं अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत ।
(पश्य, पश्यतु, पश्यन्तु)

उत्तर- पश्यन्तु

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थं अन्यपुरुषस्य द्विवचनस्य रूपं चित्वा लिखत ।
(पठेताम्, पठेत्, पठेयुः)

उत्तर- पठेताम्

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत ।
(A) सा अतिथेः भोजनरुचिमपि वर्धयति स्म ।,
(B) गुरुः समुपदिशतः स्म ।,
(C) एव परस्परं निकटासनाः भविष्यति स्म ।)

उत्तर- सा अतिथेः भोजनरुचिमपि वर्धयति स्म ।

(36) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः तृतिया विभक्तेः एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत ।
(रामात्, रामेण, रामेषु)

उत्तर- रामेण

(37) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः षष्ठी विभक्तेः एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत ।
(शालानाम्, शालयोः, शालायाः)

उत्तर- शालायाः

(38) उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।
● त्वं ..... समं पाठशालां गच्छ ।
(मित्रैः, मित्रेभ्यः, मित्राणि)

उत्तर- मित्रैः

(39) प्रकोष्ठात् युक्तं संख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।
● हेमचन्द्राचार्याः ..... अपूर्य व्याकरणग्रन्थं रचितवन्तः । (एकम्, एकः, एक)

उत्तर- एकम्

● रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।

(40) सन्तः परीक्ष्य अन्यतरत् भजन्ते ।
(हेत्वर्थ, सम्बन्धक, कर्मणि)

उत्तर- सम्बन्धक भूतकृदन्त

● अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।

(41) गुरोरपि (गुरुः+ऽपि, गुरोः+ऽपि, गुरोः+अपि)

उत्तर- गुरोरपि - गुरोः + अपि

● अधोदत्तस्य पदेस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।

(42) न+उपसर्पति (नोउपसर्पति, नयसर्पति, नोपसर्पति)

उत्तर- न+उपसर्पति - नोपसर्पति

● अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत ।

(43) गुणदोषौ (द्वन्द्व, तत्पुरुष, कर्मधारय समास)

उत्तर- गुणदोषौ - द्वन्द्व समास

(44) महावृक्षः (बहुव्रीही, कर्मधारय, द्वन्द्व समास)

उत्तर- महावृक्षः - कर्मधारय समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत । नीचे आपेलां वाक्योने कथाक्रमानुसार गोठवो. [04]

(1) निहन्त्येष परस्तात् ।

(2) कियत् दूरं वा चक्षुरीक्षते ।

(3) न खलु साधुसेवितोऽयं पन्थाः येनासि प्रवृत्तः ।

(4) इन्द्रियाश्वसमुत्थापितं हि रजः कलुषयति दृष्टिम् अनक्षजिताम् ।

उत्तर-

(1) न खलु साधुसेवितोऽयं पन्थाः येनासि प्रवृत्तः ।

(2) निहन्त्येष परस्तात् ।

(3) इन्द्रियाश्वसमुत्थापितं हि रजः कलुषयति दृष्टिम् अनक्षजिताम् ।

(4) कियत् दूरं वा चक्षुरीक्षते ।

- अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत नीचे आपेक्षो गद्यखंड वांछीने प्रश्नोना उत्तर संस्कृत भाषाभां लभो. [04]

ग्रीष्मकाले एकः तृषितः काकः जलार्थं भ्रमति स्म । कुत्रापि जलं नास्ति । काकः कष्टेन बहुदूरम् उपवने गच्छति । तत्र सः एकं घटं पश्यति । काकस्य अतीव सन्तोषः भवति । किन्तु घटे स्वल्पम् एव जलम् अस्ति । जलं कथं पिबामि- इति काकः चिन्तयति । सः एकम् उपायं करोति । तद्यथा - सः शिलाखण्डान् आनयित्वा घटे पूरयति । जलम् उपरि आगच्छति । काकः सन्तोषेण जलं पिबति ।

प्रश्नाः

- (46) काकः किमर्थं भ्रमति स्म ?

उत्तर- काकः जलार्थं भ्रमति स्म ।

- (47) काकः कुत्र घटं पश्यति ?

उत्तर- काकः उपवने घटं पश्यति ।

- (48) घटे कियत् जलम् अस्ति ?

उत्तर- घटे स्वल्पं जलम् अस्ति ।

- (49) घटे जलं कथम् उपरि आगच्छति ?

उत्तर- काकः शिलाखण्डान् आनयित्वा घटे पूरयति । अतः जलम् उपरि आगच्छति ।

* कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत ।

(कर्ता साधे योग्य कृतिने ज्ञेयो.) [02]

(अ) (ब)

- (50) दण्डी (A) कुमारसम्भवम्

- (51) महाकवि कालिदास (B) दूतवाक्यम्

(C) दशकुमारचरितम्

उत्तर- (50-C), (51-A)

- रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । रेखांकित पदोने शुद्ध करीने गद्यखंड इरीथी लभो. [03]

- (52) स्वरेण युवकः कायेन वृद्धः इव कञ्चित् भग्नदन्तः धवलकेशः सदण्डः एकः जनः अर्जुनस्य समीपम् आगतवान् । अदृष्टपूर्वं तादृशं जनं दृष्ट्वा अर्जुनः आश्चर्यचकितः संजातः ।

उत्तर- स्वरेण युवकः कायेन वृद्धः इव कञ्चित् भग्नदन्तः धवलकेशः सदण्ड एकः जनः अर्जुनस्य समीपम् आगतवान् । अदृष्टपूर्वं तादृशं जनं दृष्ट्वा अर्जुनः आश्चर्यचकितः संजातः

- अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । नीचे आपेक्षा श्लोकनो अनुवाद करी अर्थविस्तार करो. [03]

(53) कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।

मा कर्मफलहेतुर्भूः मा ते सङ्गोस्त्वकर्मणि ॥

अनुवाद कर्म करवामां ज तारो अधिकार छे; इणनी बाबतमां क्यारेय नही. तुं कर्मना इणनी ईच्छावाणो थईश नही. कर्म न करवामां पण तारी आसक्ति न थाओ.

विस्तार कर्मनुं मलत्त्व समजावतो प्रस्तुत श्लोक श्रीमद् भगवद्गीताना बीजा अध्यायमांथी लेवामां आव्यो छे. आ श्लोकमां श्रीकृष्ण अर्जुनने कहे छे के तारे हंमेशां कर्म करता रहेवुं जेईअे. 'आ कर्मथी मने शुं मणशे?' अेनो तारे विचार पण करवानो नथी. कर्म करवुं ते ज तारा हाथनी वात छे. कर्मना इण पर तारो कोई अधिकार नथी. वणी जे तुं कर्मना इण बाबते विचार करीश ते मर्यादित बनी जशे. कोई व्यक्ति कार्यना बढलामां तेने अेटलुं इण, झायदो के नईो मणवो जेईअे अेम नक्की करी ले तो ते अेटली नक्की करेली मर्यादामां ज काम करशे अने तेने अेटलो ज लाभ थशे. परंतु जे ते इणनी अपेक्षा राख्या वगर श्रेष्ठ कर्म करशे तो तेने इण योक्कस श्रेष्ठ ज मणशे. भारतीय संस्कृतिमां कर्मनो सिद्धांत अद्भुत रीते कहेवायेलो छे. कर्म ज मलान छे. कर्मना आधारे ज आ लोक अने परलोकनुं जवन निर्माश थाय छे; परंतु आ कर्म निष्काम होवुं जरूरी छे. तेमां पुण्यनी पण कामना करवानी नथी. आथी ज श्रीमद् भगवद्गीता कर्मइणना मोहने त्यागीने, स्वार्थने छोडीने, निष्कामत्वावे कर्म करवानुं कहे छे. इणनी अपेक्षाथी थता कर्मोमां 'हु' पणानो अेटले के अहंभाव रहेलो छे अने 'अहंभाव' ज अज्ञानतानो पायो छे. अेक कविअे कह्युं छे,

‘હું કરું, હું કરું એ જ અજ્ઞાનતા
શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે.’

આ અહંભાવથી મુક્ત વ્યક્તિ જ મોક્ષનો અધિકારી બની શકે છે. મનુષ્ય કર્મ કરે છે તે પ્રમાણે જ ફળ મેળવે છે. એ સનાતન સત્ય છે; પરંતુ જ્યારે કર્મફળની અપેક્ષાથી મુક્ત થઈને કર્તવ્ય બુદ્ધિથી મનુષ્ય કર્મ કરે છે ત્યારે તેના અહંભાવનો આપોઆપ નાશ થાય છે. આથી જ શ્રીકૃષ્ણએ અર્જુનને સમજાવ્યું છે કે નિષ્કામભાવથી કર્મ કરવામાં જ કલ્યાણ છે. ફળની આશામાં નહીં...

આમ, કર્મની ગતિ ન્યારી છે. પ્રાણીમાત્રએ પોતાના શુભાશુભ કર્મોના ફળોને ભોગવવાના તો છે જ પણ તેમાં ભોક્તાભાવ નહીં સાક્ષીભાવ રાખવાનો છે. ફળની અપેક્ષા છોડીને નિષ્કામ ભાવથી અને સાક્ષીભાવથી કર્મ કરનાર મનુષ્ય ઈશ્વરનું સાન્નિધ્ય મેળવી શકે છે પણ તેની કોઈ અપેક્ષા તો ન જ રાખવી જોઈએ. આળસ છોડીને બસ કર્મ કરવું.

(અથવા)

(53) ભગવન્ કિમુપાદેયમ્ ? ગુરુવચનમ્ ।

હેયમપિ ચ કિમ્ ? અકાર્યમ્ ।

કો ગુરુઃ । અધિગતતત્ત્વઃ, શિષ્યહિતાયોદ્યતઃ સતતમ્ ॥

અનુવાદ સામાન્ય લોકોથી ચડિયાતી કોટિના માણસોના વ્રજ કરતાં પણ કઠોર અને ફૂલ કરતાં પણ કોમળ એવા મનને ખરેખર કોણ જાણવા સમર્થ છે.

અર્થવિસ્તાર : આ શ્લોક ભવભૂતિ રચિત ‘ઉત્તરરામચરિત’- માંથી લેવામાં આવ્યો છે. અહીં કવિએ મહાપુરુષો-ના મનની લાક્ષણિકતા વર્ણવી છે.

મહાપુરુષોના મન કોમળતા અને કઠોરતા એમ બંને ગુણો સહજ અને સ્વાભાવિક રૂપે ધરાવે છે. સિદ્ધાંતપાલન દેશહિત, કે ન્યાયની બાબતોના પ્રસંગ આવે ત્યારે તેઓ મક્કમ અને તટસ્થ રહે છે. કોઈપણ પ્રકારના દબાણ કે વિરોધનો તેઓ વશ થતા નથી. આવા સમયે તેમનું મન વ્રજ જેવું કઠોર બની જાય છે; પરંતુ સામાન્ય પરિસ્થિતિઓમાં તેમનો સ્વભાવ દયાળુ, ફૂલ જેવો કોમળ અને પ્રેમાળ હોય છે. અન્યના કષ્ટો મુસીબતોને જોઈને તેમનું હૃદય દ્રવી ઊઠે છે. છતાં કર્તવ્યપાલનની બાબતોમાં તેઓ કદી પાછી પાની કરતા નથી. તેના ઉદાહરણ તરીકે શ્રીરામ, શ્રીકૃષ્ણ, મહાત્મા ગાંધી, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, ભગવાન બુદ્ધ, મહાવીર સ્વામી, લાલ બહાદુર શાસ્ત્રી, અમેરિકન રાષ્ટ્રપતિ અબ્રાહમ લિંકન વગેરે છે.

એક ઉદાહરણ જોઈએ તો સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ અદાલતમાં એક મહત્વપૂર્ણ કેસ લડી રહ્યા હતા ત્યારે તેમની પત્નીના મૃત્યુના સમાચારવાળી ચિઠ્ઠી મળે છે. તે વાંચીને પણ અડગતાથી અને શાંતિથી તેઓ પોતાનું કાર્ય કરે છે. કારણ કે તેમને વ્યક્તિગત સ્નેહ કરતાં કર્તવ્યપાલન વધુ મહત્વપૂર્ણ લાગે છે.

ખરેખર મહાપુરુષોના મન-હૃદય અત્યંત અસાધારણ હોય છે.

विभाग-A : गद्य

- अधोदत्तस्य गद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कुरुत । नीचे आपेला गद्यखंडनो गुजराती भाषामां अनुवाद करो. [04]

(1) धात्री काष्ठानि आनीतवती । तदनन्तरं सा ताण्डूलान असकृत् जलेन प्रक्षालितवती, उष्णीकृते जले च तान् प्रक्षिप्तवती । अल्पीयसा कालेनैव तण्डुलाः सिद्धाः सञ्जाताः । ततः इन्धनानि जलेन शमयित्वा कृष्णाङ्गारानपि तदर्थिभ्यः प्रेषयित्वा यत् धनं लब्धं तेन धनेन शाकं घृतं दधि तैलं च क्रीतवती । तेन च सा विविधानि व्यञ्जनानि सम्पादितवती ।

उत्तर- दासी लाकडां लई आवी. त्दारपछी तेशे योषाने वारंवार पाणीथी धोया अने गरम करेला पाणीमां ते (योषा) नाप्या. थोडा ज वजतमां योषा रंधाई गया पछी लाकडांने पाणीथी ठारी कोलसाने पश तेनी जइरियातवाणाओने मोकलावीने जे धन मज्युं ते धनथी तेशे शाक, धी, दही अने तेल परीधा अने तेना वडे तेशे विविध वानगरीओ तैयार करी.

(अथवा)

(1) पात्रोपयोगावसाने कूटनाथः पात्राणि प्रत्यर्पयितुं वित्तदासस्य गृहमगच्छत् । तैः पात्रैः सह कूटनाथः अन्यानि कानिचित् लघूनि नूतनानि पात्राणि अपि तत्र स्थापितवान् । लघूनां नूतनानां पात्राणां दर्शनेन विस्मितः वित्तदासः कूटनाथमपृच्छत्, 'भो वयस्य ! एतानि पात्राणि मम न सन्ति ।' कूटनाथः अकथयत्, 'मित्र ! यानि पात्राणि भवता दत्तानि तानि मम गृहे रात्रौ प्रसूतानि । एतानि लघूनि नूतनानि पात्राणि भवतः पात्राणामपत्यानि सन्ति ।'

उत्तर- वासणोनो उपयोग थई गया पछी कूटनाथ वासणो

पाछां आपवा माटे वित्तदासना धरे गयो. ते वासणो साथे कूटनाथे बीजां नानां-नानां वासणो पश त्यां मूक्यां. नानकडां वासणो जेईने नवाई पामेला वित्तदासे कूटनाथने पूछ्युं, 'हे मित्र ! आ वासणो मारां नथी.' कूटनाथे कहुं, 'मित्र ! जे वासणो तमे मने आपेलां तेओनो मारा धरमां रात्रे जन्म थयेलो. आ नानां नवां वासणो तमारां वासणोनां बय्यां छे.'

- अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा संस्कृत लिखत । नीचे आपेला संस्कृत प्रश्नोना उत्तर विकल्पो-मांथी शोधीने संस्कृतमां लभो. [02]

(2) अन्यं जलाशयं गन्तुं कः मत्स्यः निश्चयं करोति ?

- (A) अनागतविधाता (B) अनागत
(C) शक्तिकुमारः

उत्तर- अन्यं जलाशयं गन्तुं अनागतविधाता मत्स्यः निश्चयं करोति ।

(3) जलप्रवाहे गुरुः शिष्यं किं दर्शयति ?

- (A) नाविकम् (B) लोहखण्डम्
(C) काष्ठखण्डम्

उत्तर- जलप्रवाहे गुरुः शिष्यं काष्ठखण्डम् दर्शयति ।

(अथवा)

(3) पतञ्जलेः स्थितिकालः कति वर्षेभ्यः पूर्वमस्ति ?

- (A) अष्टविंशतिशत (B) द्वाविंशतिशत
(C) द्वात्रिंशतिशत

उत्तर- पतञ्जलेः स्थितिकालः द्वाविंशतिशत वर्षेभ्यः पूर्वमस्ति ।

- अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत। नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तर गुजराती भाषामां लभो. [04]

(4) माहीमारोनुं वयन सांभणीने माछलांओअे परस्पर शुं कहुं ?

उत्तर- माहीमारोनुं वज्ज जेवुं कठोर वयन सांभणीने

માછલાંઓએ પરસ્પર કહ્યું, “માછીમારોનો આ વાર્તાલાપ સાંભળ્યો ? હવે આપણે શું કરવું ?”

(5) અજાણ્યા પુરુષને જોઈને અર્જુનને કેમ આશ્ચર્ય થયું ?

ઉત્તર- અજાણ્યો પુરુષ અવાજથી યુવક અને શરીરે ઘરડો, તૂટેલા દાંતવાળો, ધોળા વાળવાળો તથા દંડ ધારણ કરેલો હતો. અગાઉ ન જોયેલા તે પુરુષને જોઈને અર્જુનને આશ્ચર્ય થયું. મહાભારતના સમયના સ્થૂળ કાયાવાળા બળવાન પુરુષોને યાદ કરીને અર્જુનને દુઃખ સાથે આશ્ચર્ય થયું.

● અધોદત્તસ્ય વિષયસ્ય ઉપરિ સંક્ષેપેણ ટિપ્પણી લિખત । નીચે આપેલા વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. **[02]**

(6) ક્રોધની શારીરિક અસરો :

ઉત્તર- મહાકવિ બાણભટ્ટ રચિત ‘હર્ષચરિતમ્’ના પ્રથમ ઉચ્છ્વાસમાંથી ‘ચક્ષુષ્માન્ અન્ધ એવ’ નામનું પ્રકરણ લેવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકરણમાં દુર્વાસા મુનિએ દેવી સરસ્વતીને શાપ આપ્યો હતો તે પ્રસંગનો ઉલ્લેખ છે. અહીં દુર્વાસાને તેમના ક્રોધ બદલ બ્રહ્માજી કઠોર શબ્દોમાં ઠપકો આપે છે; અને ક્રોધની શારીરિક અસરો વિશે જણાવે છે.

‘કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર’ આ છ મનોવિકાર છે જેને મનુષ્યના પડરિપુ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તેમાં પણ ક્રોધ એક એવો મનોવિકાર છે કે જેનાથી બુદ્ધિશાળી મનુષ્યની બુદ્ધિ પણ મલિન થઈ જાય છે. પરિણામે મનુષ્ય કરવા યોગ્ય અને ન કરવા યોગ્ય કાર્યના સ્વરૂપને સમજી શકતો નથી. આ પ્રકારે દિશાશૂન્ય બનેલા માણસની સૌપ્રથમ તો વિદ્યા નાશ પામે છે. તેની ભ્રમરો ખેંચાય છે. પહેલા આસક્તિ અને લાલસા તેની ઈન્દ્રિયો પર હુમલો કરે છે. ક્રોધ કરનારનું તપ ગળી જાય છે. પછી તેને પરસેવો થવા લાગે છે. ક્રોધી વ્યક્તિની અપકીર્તિ થાય છે. મનુષ્ય જ્યારે ક્રોધ કરે છે ત્યારે તેનો અધરોજ (નીચલો હોઠ) ફરકવા લાગે છે. તેના શરીરના અન્ય અંગો પણ ધ્રૂજવા લાગે છે. ક્રોધના કારણે મનુષ્ય આંખોવાળો હોવા છતાં જાણે અંધ બની જાય છે.

આથી જ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોએ ક્રોધને વશીભૂત થવાના બદલે ક્રોધને પોતાના વશમાં કરવો જોઈએ.

(અથવા)

(6) હેમચંદ્રાચાર્ય :

ઉત્તર- હેમચંદ્રાચાર્યનો જન્મ અમદાવાદ જિલ્લાના ધંધુકા ગામે વિ.સં.1145માં થયો હતો. તેમનું મૂળ નામ ચાંગદેવ હતું. આઠ વર્ષની ઉંમરમાં તેમણે દેવચંદ્રસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે તેમનું નામ સોમચંદ્ર પાડવામાં આવ્યું હતું. તેઓ કુશાગ્રબુદ્ધિ ધરાવતા હતા; પૂર્ણપણે ધર્મોભિમુખ હતા. એકવીસમા વર્ષે તેમને આચાર્યપદથી વિભૂષિત કરવામાં આવ્યા. ત્યારથી તેઓ હેમચંદ્રાચાર્ય નામથી જાણીતા થયા. તેમના સમયની વિવિધ વિદ્યાશાખાઓનો અભ્યાસ કરીને તેમણે વિવિધ ક્ષેત્રે રચેલી સાહિત્યકૃતિઓથી ગુજરાતના સાહિત્યક્ષેત્ર અને સંસ્કૃતિક્ષેત્રને સમૃદ્ધ બનાવ્યું છે. તેમની બહુમુખી પ્રતિભાના કારણે તેમને ‘કલિકાલસર્વજ્ઞ’નું બિરુદ આપવામાં આવ્યું હતું. તેમના દ્વારા રચિત વ્યાકરણગ્રંથ ‘સિદ્ધહૈમશબ્દાનુ-શાસનમ્’ને હાથીની અંબાડી પર મૂકીને તેની શોભાયાત્રા કાઢવામાં આવી હતી.

● અધોદત્તં ગદ્યખણ્ડં પઠિત્વા પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ સંસ્કૃતે લિખત । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. **[04]**

● ગવાદીનામિવ અચેતનેષુ અપિ પદાર્થેષુ નિયમોડયં દૃશ્યતે । તદ્વથા-લોષ્ટઃ ક્ષિપ્તો બહુવેગં ગત્વા નૈવ તિર્યગ્ ગચ્છતિ નોર્ધ્વમારોહતિ । સઃ પૃથિવ્યાઃ વિકારઃ વર્તતે ઇતિ કૃત્વા પૃથિવીમેવ આગચ્છતિ, સાદૃશ્યત્વાત્ । તથા જ્યોતિષો વિકારઃ અર્ચિઃ આકાશદેશે નિવાતે સુપ્રજ્વલિતં નૈવ તિર્યગ્ ગચ્છતિ નાર્વાગારોહતિ । જ્યોતિષો વિકારો જ્યોતિરેવ ગચ્છત્યાન્તર્યતઃ ।

પ્રશ્નાઃ

(7) લોષ્ટઃ કસ્ય વિકારઃ વર્તતે ?

ઉત્તર- લોષ્ટઃ પૃથિવ્યાઃ વિકારઃ વર્તતે ।

(8) क्षिप्तो लोष्टः कुत्र आगच्छति ?

उत्तर- क्षिप्तो लोष्टः पृथिवीमेव आगच्छति ।

(9) अर्चिः कस्य विकारः वर्तते ?

उत्तर- अर्चिः ज्योतिषो विकारः वर्तते ।

(10) ज्योतिषो विकारः कुत्र गच्छति ?

उत्तर- ज्योतिषो विकारः ज्योतिरेव गच्छति ।

विभाग : B (पद्य विभाग)

● अधोलिखितस्य पद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायां अनुवादं कुरुत । नीचे आपेला पद्यभांडनो गुजराती भाषामां अनुवाद करो. [04]

(11) श्रद्धावान् लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ।
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति ॥
चतुर्विधा भजन्ते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ।
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥

उत्तर- જેની ઈન્દ્રિયો સાવધાન અને કાબૂમાં હોય તે શ્રદ્ધાવાન (પુરુષ) જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે; જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે ટૂંક સમયમાં પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

ભરતવંશમાં શ્રેષ્ઠ હે અર્જુન ! પીડાયેલો, જિજ્ઞાસુ, (સંસારના) પદાર્થોને મેળવવાની ઈચ્છાવાળો અને જ્ઞાની એમ ચાર પ્રકારના પુણ્યશાળી લોકો મને ભજે છે.

(અથવા)

(11) તતઃ પર્વતશ્રૃંગાભઃ તીક્ષ્ણતુણ્ડઃ યગોત્તમઃ ।
વનસ્પતિગતઃ શ્રીમાન્ વ્યાજહાર શુભાં ગિરામ્ ॥
યત્ કૃત્વા ન ભવેદ્ ધર્મો ન કીર્તિઃ ન યશો ધ્રુવમ્ ।
શરીરસ્ય ચ ભવેત્ ખેદઃ કસ્તત્ કર્મ સમાચરેત્ ॥

ઉત્તર- પછી પર્વત શિખર જેવી શોભાવાળો, ધારદાર ચાંચવાળો વનસ્પતિ (વૃક્ષ વગેરે) પર રહેલો અને શોભાવાળો પક્ષીઓમાં ઉત્તમ એવો (જટાયુ) શુભ કલ્યાણકારી વાણી બોલ્યો.

જે કરીને ધર્મ ન થાય, કીર્તિ અને યશ નિશ્ચિત-રૂપે ન થાય અને શરીરને પણ દુઃખ થાય તેવું કાર્ય કોણ કરે ?

● अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा संस्कृते लिखत । नीचे आपेला संस्कृत प्रश्नोना उत्तर विकल्पोमांथी शोधीने संस्कृतमां लप्थो. [02]

(12) कार्यं प्रारभ्य के परित्यजन्ति ?

- (A) उत्तम जनाः (B) मध्यम जनाः
(C) श्रेष्ठी जनाः

उत्तर- कार्यं प्रारभ्य मध्यम जनाः परित्यजन्ति ।
(अथवा)

(12) जटायुः रावणस्य किम् उत्पाटयामास ?

- (A) मुकुटम् (B) केशान्
(C) किमपि न

उत्तर- जटायुः रावणस्य केशान् उत्पाटयामास ।

(13) सुबद्धमूलाः पादपाः कस्मात् कारणात् निपतन्ति ?

- (A) कालेन (B) कालस्य
(C) कालपर्ययात्

उत्तर- सुबद्धमूलाः पादपाः कालपर्ययात् निपतन्ति ?

● अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तर गुजराती भाषामां लप्थो. [06]

(14) કોઈપણ વ્યક્તિ બહુપ્રીહિ કેવી રીતે બની શકે છે ?

ઉત્તર- બહુપ્રીહિ એટલે ‘બહવઃ વ્રીહયઃ યસ્ય સઃ’ - અર્થાત્ જેની પાસે બહુ ડાંગર હોય તે. બહુ ધાન્ય હોવાનો અર્થ ખૂબ સમૃદ્ધ હોવું. ખૂબ સમૃદ્ધ થવા માટે પુરુષાર્થ જરૂરી છે. પુરુષાર્થ થકી જ મનુષ્ય બહુપ્રીહિ બની શકે છે.

(15) નીચ માણસની માનસિકતા કેવી હોય છે ?

ઉત્તર- નીચ માણસ અત્યંત નિમ્ન કક્ષાની માનસિકતા ધરાવે છે. તે બીજા પાસેથી ઊંચું પદ મેળવ્યા પછી વધુ કઠોર બની જાય છે.

(16) ઋષિ બધા માટે શી આશા વ્યક્ત કરે છે ?

ઉત્તર- ઋષિ બધા માટે આશા વ્યક્ત કરે છે કે, “સૌ સુખી

अने नीरोगी थाओ, सौ मंगलकारी वस्तुओ
निहाणो अने कोईपण व्यक्ति दुःखी न थाओ”

● श्लोकपूर्ति कुरुत । श्लोकपूर्ति करो. [04]

(17) आपत्सु रामः ..... भवाञ्जनेयः ।

उत्तर- आपत्सु रामः समरेषु भीमः

दानेषु कर्णश्च नयेषु कृष्णः ।

भीष्मः प्रतिज्ञापरिपालनेषु ।

विक्रान्तकार्येषु भवाञ्जनेयः ॥

(18) विवादे विषादे ..... त्वमेका भवानि ॥

उत्तर- विवादे विषादे प्रमादे प्रवासे ।

जले चानले पर्वते शत्रुमध्ये ॥

अरण्ये शरणे सदा मां प्रपाहि ।

गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥

विभाग : C (नाट्य विभाग)

● अधोदत्तस्य नाट्यखण्डस्य गुर्जरभाषायाम्
अनुवादं कुरुत । आपेला नाट्यभंडनो गुजराती
भाषामां अनुवाद करो. [04]

(19) चाणक्यः - अयम् इदृशः विरोधः यत् त्वमद्यापि
राजविरोधिनः अमात्यराक्षस्य गृहजनं
स्वगृहम् अभिनीय रक्षसि ।

चन्दनदासः - आर्य, अलीकमेतत्, केनापि अनभिज्ञेन
आर्यस्य एतत् निवेदितम् ।

चाणक्यः - भोः श्रेष्ठिन् ! अलमाशङ्कया । भीताः
पूर्वराजपुरुषाः पौराणां गृहेषु गृहजनं
निक्षिप्य देशान्तरं व्रजन्ति । ततः
तत्प्रच्छादनमेव दोषमुत्पादयति ।

चन्दनदासः - एवं नु इदम् । तस्मिन् समये अमात्यरा-
क्षसस्य गृहजनः मम गृहे आसीत् ।

अनुवाद

याज्ञक्य : आ એવો વિરોધ છે કે તમે આજે પણ
રાજવિરોધી અમાત્ય રાક્ષસના
પરિવારજનોને પોતાના ઘરે લઈ
જઈને રક્ષો છો.

ચંદનદાસ : મહાનુભાવ ! એ અસત્ય છે; કોઈક
અજાણ્યાએ આપશ્રીને એ જણાવ્યું હશે !

યાજ્ઞક્ય : હે શેઠ ! શંકા કરવી રહેવા દો. ભય
પામેલા અગાઉના રાજાના માણસો
નગરજનોનાં ઘરોમાં (પોતાનાં)
પરિવારજનોને રાખીને અન્ય દેશમાં
જતા રહે છે. પછી તેમને છુપાવવા એ
જ ગુનો ઉત્પન્ન કરે છે.

ચંદનદાસ : આ એમ જ છે. તે સમયે અમાત્ય
રાક્ષસનો પરિવાર મારે ત્યાં હતો.

(અથવા)

(19) પરિવ્રાજકઃ - મૂર્ખ ! ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીયમાણે શરીરે કિં તે
રમણીયમ્ । આગચ્છ વત્સ । પઠ તાવત્ ।

શાણ્ડિલ્યઃ - ન તાવત્ પઠિષ્યામિ ।

પરિવ્રાજકઃ કિમર્થમ્ ?

શાણ્ડિલ્યઃ - પઠનસ્ય તાવત અર્થ જ્ઞાતુમ્ ઇચ્છામિ ।

પરિવ્રાજકઃ - પઠિતપાઠૈઃ અપિ કાલાન્તરવિજ્ઞેયા ભવન્તિ
પઠનાર્થાઃ તસ્માત્ પઠ તાવત્ ॥

અનુવાદ

સંન્યાસી : મૂર્ખ ! પ્રતિક્ષણે ક્ષીણ થતા (ઘસાતા
જતા) શરીરમાં તને શું રમણીય લાગે
છે? આવ, વત્સ પહેલા ભણ.

શાંડિલ્ય : હું તો નહીં ભણું.

સંન્યાસી : શા માટે ?

શાંડિલ્ય : પહેલા હું ભણતરનો અર્થ જાણવા માગુ
છું.

સંન્યાસી : પાઠને જે લોકો ભણી ગયા છે તે લોકોને
પણ પઠનના અર્થ સમય આવ્યે જાણમાં
આવતા હોય છે. તેથી તું પહેલા ભણ.

* अधोदत्तं वाक्यं कः वदति इति लिखत (कोऽपि द्वे)

* नीये आपेलां वाक्यो कोषा षोले છે તે લખો.

(કોઈપણ બે)

[02]

(અ)

(બ)

(20) अहो कल्याणः खलु अत्रभवान् ।

(A) શકુનિઃ

(21) भो भोः प्रकृतिं गत ।

(B) ઘટોત્કચ

(22) यदि स्याद्वाक्यमात्रेण निर्जितेयं वसुन्धरा (C) દુર્યોધનઃ

ઉત્તર- (20-B), (21-C), (22-A)

- अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । (कोऽपि द्वौ) नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तर गुजराती भाषामां लभो. (कोईपक्ष भे)

[04]

- (23) दुर्घटनाना साक्षी बनेला भाषसना त्रश कर्तव्यो क्या-क्या छे ?

उत्तर- दुर्घटनाना साक्षी बनेला भाषसना त्रश कर्तव्यो आ मुजब छे. (1) दुःखनी अनुभूति (2) कर्तव्यनो निर्वाह करवो (3) बोधनी प्राप्ति

- (24) घटोत्कच शकुनिने शी सलाह आपे छे ?

उत्तर- घटोत्कच शकुनिने सलाह आपता कहे छे के, 'हे शकुनि ! तु जुगटाना पास छोडीने बाणथी युद्ध करवा योग्य था.'

- अधोदत्तयोः विषययोः उपरि संक्षेपेण टिप्पणीं लिखत । नीचे आपेला विषयो उपर संक्षेपमां टिप्पणी लभो. [04]

- (25) श्रीकृष्णनो संदेश :

उत्तर- महाकवि भासरथित ओकांडी नाटक 'दूतघटोत्कचम्' मांथी 'जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः' पाठ लेवायेलो छे. आ नाट्यांशनुं कथावस्तु महाभारत पर आधारित छे.

श्रीकृष्णनोसंदेश लईने घटोत्कच हस्तिनापुर आवे छे. ते धृतराष्ट्रनी सत्तामां श्रीकृष्णनो संदेश आ रीते आपे छे : "हे राजाओ ! सांभणो जनार्दननो अंतिम संदेश - "आयरवा योग्य कर्मनुं सारी रीते आयरण करो, स्वजनोने रक्षवानी थिंता करो, मनमां जे ठंथ्या करी होय ते अही पृथ्वी पर भाणी लो, अर्जुननुं रुप धारण करेला यमराज काले सवारे सूर्यकिरणोनी साथे ज तमारी पासे आवी जशे."

- (26) शांडिल्यअे करेलुं उद्याननुं वर्णन :

उत्तर संस्कृत रुपको दस प्रकारना होय छे. तेमांनो अेक प्रकार प्रहसन छे. संस्कृत साहित्यमां अनेक प्रहसनो रयायां छे. तेमां 'भगवद्जुकीयम' नामना प्रहसनने सौथी वधु प्रसिद्धि भणी छे. सत्यं मयूरः अे आ प्रहसननो ज अेक अंश छे.

गुरु अने शिष्य उद्यानमां प्रवेश करे छे त्यारे शिष्य शांडिल्य उद्यानमां प्रवेश करता गभराय छे; पक्ष गुरुना आग्रहथी ते उद्यानमां प्रवेशे छे. उद्याननी सुंदरता जेईने आनंदित थयेलो शांडिल्य उद्याननुं वर्णन करे छे : 'यंपक, कंदब, सप्तपर्णी, चंदन तगर, भेर अने डेण वगेरेथी उद्यान छवायेलुं छे. मालतीनी वेलोना मंडपथी सुशोभित आ उद्यान सुंदर लागे छे. तेनाथी भरेभर आ उद्यान सुभदायी अने रमणीय छे.'

जे उद्यानमां प्रवेशता गभरातो हतो ते ज शांडिल्य उद्यानमां प्रवेशा बाद उद्याननी सुंदरताथी हर्षोद्विषत थई जय छे.

- कोष्ठगतानि पदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत । (कोऽपि द्वौ) कौंसमां आपेला पढोनो उपयोग करीने वाक्यो बनावो. (कोईपक्ष भे) [02]

- (27) आप अही भरेभर कल्याणरूप छो.

(भवत् खलु कल्याण)

उत्तर- कल्याणः खलु अत्रभवान् ।

- (28) भाषस सुभ अने दुःखनो अनुभव करे छे.

(मानव सुख च दुःख अनु+भू)

उत्तर- मानवः सुखं च दुखं च अनुभवति ।

विभाग : D (व्याकरण)

- अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि सूचनानुसारेण लिखत । नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तरो सूचना मुजब लभो.

- (29) 'पर्जन्यः' इति शब्दस्य समानार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]
(प्रभाकरः, वृष्टिः, प्रभूतम्)

उत्तर- वृष्टिः

- (30) 'कृशः' शब्दस्य विरुद्धार्थकं शब्दम् अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

(पीनः, कृत्, प्रीताः)

उत्तर- पीनः

(31) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः वर्तमानकालस्य अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत [01]
(तिष्ठ, तिष्ठति, तिष्ठन्ति)

उत्तर- तिष्ठन्ति

(32) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य मध्यमपुरुषस्य बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत[01]
(भविष्यसि, भविष्यति, भविष्यामि)

उत्तर- भविष्यसि

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थं अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]
(कथयताम्, कथयेताम्, कथय)

उत्तर- कथयताम्

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थं अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]
(वदेत्, वदेताम्, वदेयुः)

उत्तर- वदेयुः

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत । [01]
(A) सः प्रत्यवदत् । (B) सः प्रतिवदन्ति स्म ।
(C) सः प्रतिवदति स्म ।

उत्तर- सः प्रतिवदति स्म ।

(36) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः प्रथमा विभक्तेः बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]
(जनैः, जनेभ्यः, जनाः)

उत्तर- जनाः

(37) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः तृतीया विभक्तेः बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]
(मालाभ्याम्, मालाभिः, मालाः)

उत्तर- मालाभिः

(38) उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।
● पशवः घटनायाः उत्थितात् ..... भयम् अनुभवन्ति । (ध्वनिम्, ध्वनिना, ध्वनेः) [01]

उत्तर- ध्वनेः

(39) प्रकोष्ठात् युक्तं सङ्ख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत । [01]

● ..... कार्यम् अस्ति बोधप्राप्तिः

(तृतीयम्, तृतीयः, तृतीया)

उत्तर- तृतीयम्

(40) रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

● सते स्वयं क्रियां कर्तुं समर्थाः न भवन्ति ।

(सम्बन्धक भूतकृदन्त, हेत्वर्थकृदन्त, विध्यर्थ कृदन्त)

उत्तर- हेत्वर्थकृदन्त

(41) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

● तथात्मा (तथ+आत्मा, तथा+त्मा, तथा+आत्मा)

उत्तर- तथा+आत्मा

(42) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

● अनुगृहितः+अस्मि

(अनुगृहीतस्मि, अनुगृहीतोऽस्मि, अनुगृहीतोअस्मि)

उत्तर- अनुगृहीतोऽस्मि

● अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत [02]

(43) न्यासयोगम् (पञ्चमी तत्पुरुष समास, तृतीया तत्पुरुष समास, षष्ठी तत्पुरुष समास)

उत्तर- षष्ठी तत्पुरुष समास

(44) सशरः (द्विगु समास, बहुव्रीहि समास. द्वन्द्व समास)

उत्तर- बहुव्रीहि समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत । नीचे आपेलां वाक्योने कथाक्रमानुसार गोठवो. [04]

(1) अहं तावज्जलाशयान्तरं गच्छामि ।

(2) पितृपैतामहिकस्य जलाशयस्य त्यागः न युज्यते ।

(3) प्रमाणाभावात् कुत्र मया गन्तव्यम् ।

(4) श्वः अत्र आगम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः ।

उत्तर- (1) श्वः अत्र आगम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः ।

(2) अहं तावज्जलाशयान्तरं गच्छामि ।

(3) प्रमाणाभावात् कुत्र मया गन्तव्यम् ।

(4) पितृपैतामहिकस्य जलाशयस्य त्यागः न युज्यते ।

- अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । नीचे आपेक्षो गद्यखण्डं वांशीने प्रश्नोना उत्तर संस्कृत भाषाभां लभो. [04]

धारादेशे भोजः नाम नृपतिः । स सर्वदा सर्वथा प्रजां रक्षति । कदाचित् कस्यचित् कुम्भकारस्य भार्या राजगृहं गच्छति द्वारपालं वदति च, “हे द्वारपाल, अहं भूपस्य समीपं गमनाय तस्य च दर्शनाय अत्र आगच्छम्” इति । द्वारपालः पृच्छति, “किं प्रयोजनं नृपस्य दर्शनेन?” इति । सा अकथयत्, “तत् नृपस्य अग्रे एव भाषे” इति ।

प्रश्नाः

- (46) भोजः नाम नृपतिः कुत्र अस्ति ?

उत्तर- भोजः नाम नृपतिः धारादेशे अस्ति ।

- (47) नृपः सर्वदा किं करोति ?

उत्तर- नृपः सर्वदा सर्वथा प्रजां रक्षति ।

- (48) कुम्भकारस्य भार्या द्वारपालं किं वदति ?

उत्तर- कुम्भकारस्य भार्या द्वारपालं वदति, “हे द्वारपाल, अहं भूपस्य समीपं गमनाय तस्य च दर्शनाय अत्र आगच्छम्” इति ।

- (49) ‘किं प्रयोजनं नृपस्य दर्शनेन ?’ इति कः वदति ?

‘किं प्रयोजनं नृपस्य दर्शनेन ?’ इति द्वारपालः वदति ।

* कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत

कर्ता साथे योग्य कृतिने जोडो.

[02]

(अ)

(ब)

- (50) महर्षिः वाल्मीकिः (A) कर्णभारम्

- (51) महर्षिः पाणिनिः (B) अष्टाध्यायी

- (C) रामायणम्

उत्तर- (50-C), (51-A)

- रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । रेखाङ्कित पदोने शुद्ध करीने गद्यखण्डं इरीथी लभो. [03]

- (52) एकदा सिद्धराजः विचारपथं आरुढः । सः अचिन्तयत् ‘मालवविजयेन अहम् धनस्य स्वामित्वं प्राप्तवान् । तस्य ग्रन्थागारः अपि मया प्राप्तः ।’

उत्तर- एकदा सिद्धराजः विचारपथम् आरुढः । सः अचिन्तयत् ‘मालवविजयेन अहं धनस्य स्वामित्वं प्राप्तवान् । तस्य ग्रन्थागारः अपि मया प्राप्तः ।

- अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । नीचे आपेक्षो श्लोकनो अनुवाद करी अर्थविस्तार करो. [03]

- (53) वज्रादपि कठोराणि मृदूनि कुसुमादपि ।

लोकोत्तराणां चेतांसि को नु विज्ञातुमर्हति ॥

अनुवाद : सामान्य लोकोथी यडियाती कोटिना भाषसोना वज्र करतां पण कठोर अने झूल करतां पण कोमल अेवा मनने परेपर कोण ज्ञावा समर्थ छे.

अर्थविस्तार : आ श्लोक भवभूति रचित ‘उत्तररामचरित’ मांथी लेवामां आव्यो छे. अही कविअे महापुरुषो-ना मननी लाक्षशिक्षता वर्णवी छे.

महापुरुषोना मन कोमलता अने कठोरता अेम भंने गुणो सलज अने स्वाभाविक रूपे धरावे छे. सिद्धांतपालन, देशहित, के न्यायनी बाभतोना प्रसंग आवे त्तारे तेओ मळम अने तटस्थ रहे छे. कोणपण प्रकारना दबाण के विरोधने तेओ वश थता नथी. आवा समये तेमनुं मन वज्र जेवु कठोर बनी जय छे; परंतु सामान्य परिस्थितिओमां तेमनो स्वभाव दयाणु, झूल जेवो कोमल अने प्रेमाण डोय छे. अन्यना कष्टो, मुसीबतोने जेथने तेमनुं हृदय द्रवी ठोठे छे. छतां कर्तव्यपालननी बाभतमां तेओ कटी पाछी पानी करता नथी. तेना उदाहरण तरीके श्रीराम, श्रीकृष्ण, महात्मा गांधी, सरदार वल्लभभाई पटेल, भगवान बुद्ध, महावीर स्वामी, लाल बहादुर शास्त्री, अमेरिकन राष्ट्रपति अब्राहम लिंकन वगेरे छे.

अेक उदाहरण जेथअे तो सरदार वल्लभभाई पटेल अदालतमां अेक महत्वपूर्ण केस लडी रखा छता त्तारे तेमने पत्नीना मृत्युना समाचारवाणी थिही मणे छे.ते वांशीने पण अडगताथी अने

શાંતિથી તેઓ પોતાનું કાર્ય કરે છે. કારણ કે તેમને વ્યક્તિગત સ્નેહ કરતાં કર્તવ્યપાલન વધુ મહત્વપૂર્ણ લાગે છે.

ખરેખર મહાપુરુષોના મન-હૃદય અત્યંત અસાધારણ હોય છે.

(અથવા)

(53) સેવિતવ્યો મહાવૃક્ષઃ ફલચ્છાયા-સમન્વિતઃ ।

યદિ દૈવાત્ફલં નાસ્તિ ચ્છાયા કેન નિવાર્યતે ॥

અનુવાદ : ફળ અને છાયાવાળા વિશાળ વૃક્ષનું સેવન કરવું જોઈએ. જો ભાગ્યવશાત્ ફળ ન હોય તો છાયાને કોણ અટકાવી શકે ?

અર્થવિસ્તાર : 'સુષ્ટુ ભાષિતમ્ ઇતિ સુભાષિતમ્ ।' અર્થાત્ જે સારી રીતે કહેવાયું છે તે સુભાષિત છે. 'સુભાષિતકુસુમાનિ'માં આવા જ સાત સુભાષિતો છે તેમાંથી આ સુભાષિત લેવાયું છે.

પ્રસ્તુત સુભાષિતમાં અન્યોક્તિ દ્વારા બોધ આપવામાં આવ્યો છે કે શરણ આપનાર વ્યક્તિ

પાસે ધનસંપત્તિ ન હોય તો તે વ્યક્તિનો ત્યાગ કરવો કે છોડી દેવું યોગ્ય નથી. કારણ કે તેવી વ્યક્તિઓ પાસે ધન ભલે ન હોય પણ જ્ઞાન તો હોય જ છે. ભાગ્યવશાત્ મહાપુરુષો કે સજ્જનો કોઈ આપત્તિમાં આવી પડ્યા હોય તોપણ પોતાના શરણે આવેલા લોકોને તે સુખ, શાંતિ અને જ્ઞાન તો આપે જ છે. આ વાતને સ્પષ્ટ કરવા માટે સુભાષિતકારે વિશાળ વૃક્ષનું ઉદાહરણ આપ્યું છે. ફળો અને છાયાવાળા વિશાળ ઘટાદાર વૃક્ષનું સેવન કરવાથી તેનાં મધુર ફળોનો અને તેની છાયાનો લાભ મળે છે. જો તે વૃક્ષમાં ફળ ન આવતા હોય તોપણ તે વૃક્ષ છાયા તો આપે જ છે. મહાવૃક્ષની છાયામાં વિસામો અને શાંતિ મેળવી શકાય છે એ જ રીતે મહાવૃક્ષ જેવાં મહાપુરુષોનું શરણ લેવાથી શરણાર્થીને લાભ તો મળે જ છે. તેને ફળરૂપી પ્રત્યક્ષ લાભ કદાચ મળે કે ન મળે પણ શીતળ છાયારૂપી મનની શાંતિનો અહેસાસ જરૂર થાય જ છે.

વિભાગ-A : ગદ્ય

- અધોદત્તસ્ય ગદ્યખણ્ડસ્ય ગુર્જરભાષાયામ્ અનુવાદં કુરુત । નીચે આપેલા ગદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]

- (1) વિક્રમસ્ય દ્વાદશ્યાં શતાબ્દ્યાં સિદ્ધરાજઃ જયસિંહઃ માલવવિજયં કૃતવાન્ । વિજયાનન્તરં જયસિંહઃ નૃપતેઃ યશોવર્મણઃ સર્વ ધનં ગૃહીત્વા અણહિલપુરં પ્રત્યાગતવાન્ । ધનેન સહ તત્રત્યઃ ગ્રન્થાગારોઽપિ તસ્ય હસ્તગતો જાતઃ । અસ્મિન્ ગ્રન્થાગારે બહવોઽનુપમાઃ ગ્રન્થાઃ આસન્ । તેષુ ભોજેન વિરચિતં સરસ્વતીકણ્ઠાભરણનામ્ના પ્રસિદ્ધં ભોજવ્યાકરણમપિ એકતમમ્ આસીત ।

અનુવાદ -

વિક્રમાદિત્યની બારમી સદીમાં સિદ્ધરાજ જયસિંહે માલવપ્રદેશ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો વિજય પછી જયસિંહ રાજા યશોવર્માનું બધું જ ધન લઈને અણહિલપુર (પાટણ) પાછો આવ્યો. ધન સાથે ત્યાંનો ગ્રંથભંડાર પણ તેના હાથમાં આવી ગયો. આ ગ્રંથભંડારમાં ઘણા અજોડ ગ્રંથો હતા. તેમાં ભોજરાજાએ રચેલું ‘સરસ્વતીકંઠાભરણ’ નામનું પ્રસિદ્ધ ભોજવ્યાકરણ પણ એક હતું.

(અથવા)

- (1) વસ્તુતઃ અસ્તિત્વરુપેણ સત્તારુપેણ વા એતેઃ પદાર્થોઃ પરસ્પરં ભિન્નાઃ સન્તીતિ પ્રતીયન્તે । પરન્તુ પ્રત્યક્ષતઃ પરસ્પરં ભિન્નેષુ પદાર્થેષુ અપિ કિચ્ચિદેકં સ્વાભાવિકમ્ આન્તર્યમપિ ભવતિ । તે તે પદાર્થાઃ પદા ક્રિયાયાં પ્રયુક્તાઃ ભવન્તિ, તદા અસ્ય પ્રતીતિઃ ભવતિ અસ્ય સિદ્ધાન્તસ્ય ઉપદેશઃ દ્વાવિંશતિશતવર્ષેભ્યઃ પૂર્વમ્ આચાર્યેણ પત્તજ્જલિના સ્વકીયે વ્યાકરણમહાભાષ્યે કૃતઃ ।

અનુવાદ -

હકીકતમાં અસ્તિત્વરૂપે અથવા સત્તારૂપે આ પદાર્થો પરસ્પર જુદાં છે, એમ પ્રતીત થાય છે; પરંતુ પ્રત્યક્ષ

રીતે પરસ્પર જુદાં પદાર્થોમાં પણ કોઈ એક સ્વાભાવિક સરખાપણું હોય છે. તે તે પદાર્થો જ્યારે ક્રિયામાં પ્રયોજાય છે ત્યારે એની પ્રતીતિ થાય છે. આ સિદ્ધાંતનો ઉપદેશ બાવીસ સો વર્ષ પહેલાં આચાર્ય પતંજલિએ પોતાના વ્યાકરણમહાભાષ્યમાં કરેલો છે.

- અધોદત્તાનાં સંસ્કૃત પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ વિકલ્પેભ્યઃ ચિત્વા સંસ્કૃતે લિખત । નીચે આપેલા સંસ્કૃત પ્રશ્નોના ઉત્તર વિકલ્પોમાંથી શોધીને સંસ્કૃતમાં લખો. [02]

- (2) વયં સર્વે માનવાઃ કીદૃશાઃ ઇવ સ્મઃ ।

- (A) સુવર્ણખણ્ડ (B) કાષ્ઠખણ્ડ
(C) લોહખણ્ડ

ઉત્તર- વયં સર્વે માનવાઃ કાષ્ઠખણ્ડ ઇવ સ્મ ।

- (3) કુપિતા બુદ્ધિઃ કિં ન પશ્યતિ ?

- (A) પરદોષઃ (B) છાત્રદોષઃ
(C) આત્મદોષઃ

ઉત્તર- કુપિતા બુદ્ધિઃ આત્મદોષઃ ન પશ્યતિ ।

(અથવા)

- (3) વિત્તદાસઃ ધનિકોઽપિ કીદૃશઃ આસીત્ ?

- (A) લુબ્ધઃ (B) જ્ઞાનવાન
(C) સંતુષ્ટઃ

ઉત્તર- વિત્તદાસઃ ધનિકોઽપિ લુબ્ધઃ આસીત્ ।

- અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [02]

- (4) અર્જુન સરોવરનું પાણી પીવા ગયો ત્યારે તેને અજાણ્યા પુરુષે શું કહ્યું ?

ઉત્તર- અર્જુન સરોવરનું પાણી પીવા ગયો ત્યારે તેને

અજાણ્યા પુરુષે કહ્યું, ‘મહાશય, આ પાણી ઝેરી છે. હવે તે પીવાલાયક નથી.’

(5) સાચું સુખ મેળવવા માટે કોણ યોગ્ય નથી ?

ઉત્તર- જે મનુષ્યો પોતાની શક્તિનું અતિક્રમણ કરીને સામાજિક વ્યવહારો કરે છે; તેઓ વધુ પડતા ભારના કારણે ડૂબી જાય છે. ડૂબેલો મનુષ્ય સુખરૂપી સંસારસાગરમાં પહોંચી શકતો નથી. અર્થાત્ તેવો મનુષ્ય સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્ય નથી.

● અધોદત્તસ્ય વિષયસ્ય उपरि संक्षेपेण टिप्पणी लिखत । नीये आपेला विषय उपर टूंकनोंध लभो. [02]

(6) બ્રહ્માનો દુર્વાસાને ઠપકો :

ઉત્તર- ‘ચક્ષુષ્માન્ અન્ધ એવ’નામનો આ એકમ કવિવર બાણભટ્ટ રચિત ‘હર્ષચરિતમ્’ નામક ગદ્યકાવ્યના પ્રથમ ઉચ્છ્વાસમાંથી લેવામાં આવેલ છે. અહીં દુર્વાસામુનિએ દેવી સરસ્વતીને આપેલા શાપનો ઉલ્લેખ છે. આ શાપ પછી બધા જ મૌન રહે છે; પરંતુ બ્રહ્માજી દુર્વાસાને કઠોર શબ્દોમાં ઠપકો આપે છે તેનું અહીં વર્ણન છે.

બ્રહ્માજીની સભામાં દુર્વાસા મુનિ સામવેદના મંત્રોનું ગાન કરતા હતા ત્યારે કોઈ કારણસર તેઓ અન્ય એક મુનિ સાથે ઝઘડી પડ્યા અને સામમંત્રગાનમાં તેમનાથી ભૂલ થઈ ગઈ. આથી દેવી સરસ્વતીને હસવું આવ્યું. આ જોઈને ક્રોધે ભરાયેલા દુર્વાસાએ સરસ્વતીને પૃથ્વી પર અવતરવાનો શાપ આવી દીધો. દુર્વાસાના ક્રોધી સ્વભાવથી પરિચિત સૌ મુનિજનો ચૂપ રહ્યા; પરંતુ બ્રહ્માજી દુર્વાસાને ઠપકો આપતા કહે છે - ક્ષમા સર્વ પ્રકારની તપસ્યાઓનું મૂળ છે. અન્યના દોષ જોવામાં નિપુણ દૃષ્ટિની માફક કોપવશ થયેલી બુદ્ધિ પોતાના દોષને જોવામાં અસમર્થ હોય છે. ક્રોધના કારણે મનુષ્ય સારા-નરસાનો ભેદ પારખી શકતો ન હોવાથી જાણે આંખોવાળો હોવા છતાં અંધ જ બની રહે છે. બ્રહ્માજીએ દુર્વાસાને આપેલા ઠપકામાં ક્રોધથી દૂર રહેવાનો બોધ પણ મળે છે.

(અથવા)

(6) ગુણવતી કન્યાનું આયોજન :

કવિ દંડી રચિત ‘દશકુમારચરિતમ્’ના છઠ્ઠા ઉચ્છ્વાસમાંથી ‘ગુણવતી કન્યા’ નામક એકમ લેવામાં આવેલ છે. આ છઠ્ઠા ઉચ્છ્વાસમાં કુમાર મંત્રગુપ્ત પોતાના યાત્રાનુભવનું વર્ણન કરતા શક્તિકુમારનું એક આખ્યાન કહે છે. આ આખ્યાનમાં જ ગુણવતી કન્યાના આયોજનની વાત આવે છે.

શક્તિકુમારે ગુણવતી કન્યાને માત્ર એક પ્રસ્થા અંગર આપીને તેમાંથી વિવિધ વાનગીઓ બનાવી ભોજન તૈયાર કરવા કહ્યું. આ કન્યાએ સૌપ્રથમ તો અંગરને તડકામાં તપાવી, ખાંડીને તેમાંથી ફોતરાં દૂર કરીને ચોખા મેળવ્યા. પછી અંગરના ફોતરાં સોનીને વેચી દીધાં. તેમાંથી જે ધન મળ્યું તેનાથી તેણે લાકડાં ખરીદ્યાં. તે લાકડાં દ્વારા ચોખા રંધાઈ ગયા પછી લાકડાંને પાણીથી ઠારીને તેના કોલસા જરૂરિયાતવાળા લોકોને વેચી દીધા. તેમાંથી મળેલા ધનમાંથી તેણે શાક, ઘી, દહીં અને તેલની ખરીદી કરી. આ રીતે ગુણવતી કન્યાએ ખૂબ જ સુવ્યવસ્થિત આયોજનપૂર્વક વિવિધ વાનગીઓ તૈયાર કરી.

● અધોદત્તં ગદ્યखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । नीये आपेलो गद्यખंड वांચीने प्रश्नोना उत्तर संस्कृतमां लभो. [04]

पुरा एकस्मिन् जलाशये अनागतविधाता, प्रत्युत्पन्नमतिः यद्भविष्यश्चेति त्रयो मत्सयाः वसन्ति स्म । अथ कदाचित् तं जलाशयं दृष्ट्वा धीवरैः उक्तम् - “अहो बहुमत्स्योऽयं ह्रदः । कदाचिद् अपि न अस्माभिः अन्वेषितः । तदद्य आहारवृत्तिः सज्जाता । श्वः अत्रागम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः इति निश्चयः”

प्रश्नाः

(7) पुरा एकस्मिन् जलाशये के वसन्ति स्म ?

उत्तर- पुरा एकस्मिन् जलाशये अनागतविधाता, प्रत्युत्पन्नमतिः यद्भविष्यः चेति नाम त्रयः मत्स्याः वसन्ति स्म ।

(8) एकदा जलाशये के आगताः ?

उत्तर- एकदा जलाशये धीवराः आगताः ।

(9) जलाशये कति मत्स्याः सन्ति ?

उत्तर- जलाशये त्रयो मत्स्याः सन्ति ।

(10) जलाशयं दृष्ट्वाः धीवरैः किं उक्तम् ?

उत्तर- जलाशयं दृष्ट्वा धीवरैः उक्तम् - “अहो बहुमत्स्योऽयं ह्रदः । कदाचिद् अपि न अस्माभिः अन्वेषितः तदद्य आहारवृत्तिः सज्जाता । श्वः अत्रागम्य मत्स्यकूर्मादयो व्यापादयितव्याः इति निश्चयः”

विभाग : B (पद्य विभाग)

● अधोलिखितस्य पद्यखण्डस्य गुर्जरभाषायां अनुवादं कुरुत । नीचे आपेला पद्यभंडनो मातृभाषाभां अनुवाद करो. [04]

(11) आरोप्यते शिला शैले यत्नेन महता यथा ।

निपात्यते क्षागेनाधः तथात्मा गुणदोषयोः ॥

क्षणे रुष्टः क्षणे तुष्टः रुष्टः तुष्टः क्षणेक्षणे ।

अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयङ्करः ॥

उत्तर- જેમ ભારે પ્રયત્નથી શિલાને પર્વત પર ચઢાવવામાં આવે છે; (પરંતુ) ક્ષણમાત્રમાં તેને નીચે પાડી શકાય છે. તે પ્રમાણે આત્મા (ના) ગુણ અને દોષની બાબતમાં (પણ) છે.

ક્ષણમાં રોષે ભરાતા અને ક્ષણમાં સંતુષ્ટ થનારા - આમ ક્ષણમાં રોષે ભરાતા અને ક્ષણમાં સંતુષ્ટ થનારા અવ્યવસ્થિત ચિત્તવાળાની કૃપા પણ ભયંકર હોય છે.

(अथवा)

(11) अनाथो दरिद्रो जरारोगयुक्तो

महाक्षीणदीनः सदा जाड्यवक्त्रः ।

विपत्तौ प्रविष्टः प्रणष्टः सदाऽहं

गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥

उत्तर (હે મા !) હું સદા અનાથ, દરિદ્ર, ઘડપણ અને રોગથી યુક્ત ખૂબ જ ક્ષીણ અને કંગાળ તથા મુખ પર જડતાવાળો, આપત્તિમાં પ્રવેશેલો અને નાશ પામેલો છું. હે ભવાની મા ! તું જ મારું શરણ છે: તું એક જ મારું શરણ છે.

● अधोदत्तानां संस्कृत प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा संस्कृते लिखत । नीचे आपेला संस्कृत प्रश्नोना उत्तर विकल्पोभांथी शोधीने संस्कृतभां लप्नो. [02]

(12) पूर्वे देवाः कथं भागम् उपासते ?

(A) संजानानाः (B) मध्यम जनाः (C) श्रेष्ठी जनाः

उत्तर- पूर्वे देवाः संजानानाः भागम् उपासते (अथवा)

(12) कस्य संसर्गं त्यजेत् ?

(A) सज्जनस्य (B) दुर्जनस्य (C) सर्वस्य

उत्तर- दुर्जनस्य संसर्गं त्यजेत् ।

(13) कस्मिन् अर्थे त्वं न शोचितुमर्हसि ?

(A) अपरिहार्ये (B) परिहार्ये (C) A च B

उत्तर- अपरिहार्ये अर्थे त्वं न शोचितुमर्हसि ।

● अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत । नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तर गुजराती भाषाभां लप्नो. [06]

(14) सुवर्षणी परीक्षा कर्ष-कर्ष रीते थाय छे ?

उत्तर- सुवर्षणी परीक्षा ચાર ક્રિયાઓ દ્વારા થાય છે : (1) ઘસવાની ક્રિયાથી; સોની પોતાના કસોટી પથ્થર પર સોનાને ઘસીને તે કેટલા ટયનું છે તે શોધી કાઢે છે. (2) કાપકૂપ કરીને સોની તેને ઘાટ આપવા પરીક્ષા કરે છે. (3) તપાવવાથી; સુવર્ષણે તપાસીને સોની તેની શુદ્ધતાની પરીક્ષા કરે છે. (4) ટીપવાથી; સુવર્ષણે ટીપીને સોની તેની મજબૂતીને ચકાસે છે.

(15) गुरु केव लोवा जेईअे ?

उत्तर- गुरु ‘अधिगततत्त्व’ अर्थात् જેણે સંપૂર્ણ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે એવા અને જે સતત શિષ્યના હિત માટે તત્ત્વર હોય એવા હોવા જોઈએ.

(16) पति प्रत्ये पत्नीअे केवी वाणी उथ्यारवी जेईअे ?

उत्तर- પતિ પ્રત્યે પત્નીએ કેવી વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ ?
ઉત્તર- પતિ પ્રત્યે પત્નીએ મધુર તેમજ શાંતિદાયક વાણી ઉચ્ચારવી જોઈએ.

● શ્લોકપૂર્તિ કરુત । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]

(17) સર્વે ભવન્તુ ..... ભવેત્ ।

ઉત્તર- સર્વે ભવન્તુ સુખિનઃ સર્વે સન્તુ નિરામયાઃ ।
સર્વે ભદ્રાણિ પશ્યન્તુ મા કશ્ચિદ્ દુઃખભાગ્ ભવેત્ ॥

(18) યસ્માન્નોદ્વિજતે ..... મે પ્રિયઃ ॥

ઉત્તર- યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ ।
હર્ષામર્ષભયોદ્વેગૈઃ મુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ।

વિભાગ : C (નાટ્ય વિભાગ)

● અધોદત્તસ્ય નાટ્યઝખણડસ્ય ગુર્જરભાષાયામ્
અનુવાદં કરુત । (કોઽપિ એકઃ) આપેલા
નાટ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો.
(કોઈપણ એક) [04]

(19) દૂર્યોધનઃ - દુતઃ ખલુ ભવાન્ પ્રાપ્તો ન ત્વં
યુદ્ધાર્થમાગતઃ । ગૃહીત્વા ગચ્છ સન્દેશં ન
વયં દૂતઘાતકાઃ ॥

ઘટોત્કચઃ - (સરોષમ્) કિં દૂતં ઇતિ માં પ્રધર્ષયસિ ।
મા તાવત્ ભો ! ન દૂતોઽહમ્ । પ્રહરધ્વં
સમાહતાઃ (સર્વે ઉત્તિષ્ઠન્તિ ।)

ધૃતરાષ્ટ્રઃ - પૌત્ર ! ઘટોત્કચ ! મર્ષયતુ ભવાન્ ।
મદ્વચનાવગન્તા ભવ ।

અનુવાદ

દૂર્યોધન : તમે દૂત તરીકે અહીં આવેલા છો, યુદ્ધ
કરવા આવ્યા નથી. સંદેશ લઈને જાઓ;
અમે દૂતના હત્યારાઓ નથી.

ઘટોત્કચ : (રોષપૂર્વક) શું 'દૂત' કહીને મને
અપમાનિત કરે છે ? (જો એમ હોય તો)
રહેવા દો. ના, ના, હું દૂત નથી. ભેગા
મળીને (મારા પર) પ્રહાર કરો. (બધા
ઊઠી જાય છે.)

ધૃતરાષ્ટ્ર : પૌત્ર ! ઘટોત્કચ ! તમે ક્ષમા કરો. મારા
વચનોને સમજનારા બનો.

(અથવા)

19) ચાણક્યઃ - મોઃ શ્રેષ્ઠિન્ ! ચન્દ્રગુપ્તસ્ય રાજ્યે
અપરિગ્રહઃ છલાનામ્ । તત્ સમર્પયિતવ્યઃ
રાક્ષસ્ય ગૃહજનઃ । અચ્છલેન ભવિતવ્યં
ભવાતા ।

ચન્દનદાસઃ - આર્ય ! નનુ વિજ્ઞાપયામિ, તસ્મિન્ સમયે
આસીત્ મમ ગૃહે અમાત્યરાક્ષસ્ય ગૃહજનઃ।

ચાણક્યઃ - અથ ઇદાનીં ક્વ ગતઃ ।

ચન્દનદાસઃ - ન જાનામિ કુત્ર ગતઃ ।

અનુવાદ

ચાણક્ય : હે શેઠ ! ચંદ્રગુપ્તના રાજ્યમાં છળને
સ્થાન નથી. તો રાક્ષસના પરિવારને સોંપી
દો અને આપ દોષરહિત થઈ જાઓ.

ચંદનદાસ : શ્રીમાન ! ખરેખર હું વિનંતી કરું છું કે તે
સમયે મારા ઘરે અમાત્ય રાક્ષસનો
પરિવાર હતો.

ચાણક્ય : હવે અત્યારે ક્યાં ગયાં ?

ચંદનદાસ : ક્યાં ગયાં એ હું જાણતો નથી.

* અધોદત્તં વાક્યં કઃ વદતિ ઇતિ લિખત (કોઽપિ દ્વે)

* નીચે આપેલાં વાક્યો કોણ બોલે છે તે લખો.

(કોઈપણ બે)

[02]

(અ)

(બ)

(20) સ્વકીયં રક્તમપિ તસ્મૈ દાતવ્યં ભવતિ । (A) સુનીતઃ

(21) વયં મનુષ્યાઃ ન સ્મઃ ।

(B) શિષ્યઃ

(22) મોઃ શ્રેષ્ઠિન્ ! ઇતઃ ઇતઃ ।

(C) પુનીતઃ

ઉત્તર- (20-C), (21-A), (22-B)

● અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં
લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી
ભાષામાં લખો. [04]

(23) દુર્ઘટનાના સાક્ષી કોણ બને છે ?

ઉત્તર- દુર્ઘટનાના સાક્ષી મોટાભાગે પથ્થર વગેરે જડ
પદાર્થો, ગાયો વગેરે પશુઓ અને માણસો બને છે.

(24) ઘટોત્કચ દુર્યોધનને રાક્ષસથી પણ વધારે કૂર શા માટે
કહે છે ?

ઉત્તર- દુર્યોધન લાક્ષાગૃહમાં પોતાના પાંચ પિતરાઈ
ભાઈઓ (પાંડવો)ને સળગાવી દે છે. રાક્ષસો પણ
આવું અધમ કૃત્ય ન કરે. આથી ઘટોત્કચ દુર્યોધનને
રાક્ષસો કરતાં પણ વધારે કૂર કહે છે.

- અધોદત્તયોઃ વિષયયોઃ ઉપરિ સંક્ષેપેણ ટિપ્પણીં લિખત । નીચે આપેલા વિષયો ઉપર સંક્ષેપમાં ટિપ્પણી લખો. [04]

(25) શાણ્ડિલ્યઃ

ઉત્તર- સત્યં મયૂરઃ નામના પાઠ ‘ભગવદ્જ્જુકીયમ્’ નામના પ્રહસનનો એક અંશ છે. તેમાં ગરીબ શાંડિલ્ય સરળતાથી ખાવાનું મળી રહે તે માટે ગૃહત્યાગ કરીને બૌદ્ધ સાધુ બની જાય છે; પરંતુ તેમાં વારંવાર ઉપવાસ કરવાના હોવાથી તે બૌદ્ધ સાધુપણું છોડીને એક યોગી સાધુનો શિષ્ય બને છે. અહીં પણ તેને ભોજનમાં જ રસ છે. તેના ગુરુ તેને સતત ભણવાની ફરજ પાડે છે. શાંડિલ્ય દરરોજ ગુરુની સાથે ભિક્ષા લેવા જાય છે. દરરોજ ભિક્ષા લેવા માટે નગરમાં આવતા ગુરુ-શિષ્ય એક દિવસ સમય કરતાં વહેલા આવી ચઢે છે. સમયનું મહત્વ સમજનારા ગુરુ પોતાના શિષ્ય શાંડિલ્યને આ સમય દરમિયાન માર્ગમાં આવેલા એક ઉદ્યાનમાં બેસીને થોડું ભણી લેવાનું કહે છે ત્યારે શાંડિલ્ય ઉદ્યાનમાં વાઘનો ભય ઊભો કરીને હાસ્યરસ જન્માવે છે. શાંડિલ્ય ઉદ્યાનની રમણીયતાનું જે વર્ણન કરે છે તેમાં તેની નિરીક્ષણ શક્તિ અને પ્રકૃતિપ્રેમના દર્શન થાય છે. શાંડિલ્યને ભણવું ગમતું નથી, કારણ કે તેને ભણતરનું મહત્વ ખબર નથી. તેની એ નિર્દોષ પૃથ્થા અને ‘હું તો નહીં ભણું’ કહે છે ત્યારે તે વાચકોના મનને જીતી લે છે.

(26) શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ :

ઉત્તર- મહાકવિ ભાસરચિત એકાંકી નાટક ‘દૂતઘટોત્કચમ્’ માંથી ‘જનાર્દનસ્ય પશ્ચિમઃ સન્દેશઃ’ પાઠ લેવાયેલો છે. આ નાટ્યાંશનું કથાવસ્તુ મહાભારત પર આધારિત છે.

શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ લઈને ઘટોત્કચ હસ્તિનાપુર આવે છે. તે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ આ રીતે આપે છે : “હે રાજાઓ ! સાંભળો જનાર્દનનો અંતિમ સંદેશ - “આચરવા યોગ્ય કર્મનું સારી રીતે આચરણ કરો, સ્વજનોને રક્ષવાની ચિંતા

કરો, મનમાં જે ઈચ્છા કરી હોય તે અહીં પૃથ્વી પર માણી લો, અર્જુનનું રૂપ ધારણ કરેલા યમરાજ કાલે સવારે સૂર્યકિરણોની સાથે જ તમારી પાસે આવી જશે.”

- કોષ્ટકગતાનિ પદાનિ પ્રયુજ્ય વાક્યાનિ રચયત । કૌંસમાં આપેલા પદોનો ઉપયોગ કરીને વાક્યો બનાવો. [02]

(27) વધુ પડતો આદર શંકા ઉપજાવે છે.

(અતિ આદર શક્ક+વિ. કૃ.)

ઉત્તર- અત્યાદરઃ શક્કનીયઃ ।

(28) જેથી તેની યોગ્ય સારવાર થાય.

(યત્ તદ્ ડચિત્ ઉપચાર અસ્)

ઉત્તર- યેન તસ્ય ડચિતઃ ઉપચારઃ સ્યાત્ ।

વિભાગ : D (વ્યાકરણ)

- અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ સૂચનાનુસારેણ લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો સૂચના મુજબ લખો.

(29) ‘શરઃ’ ઇતિ શબ્દસ્ય સમાનાર્થકં શબ્દમ્ અધોદત્તેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ ચિત્વા લિખત । [01]
(સરઃ, મૂપઃ, બાણઃ)

ઉત્તર- બાણઃ

(30) ‘લુબ્ધ’ ઇતિ શબ્દસ્ય વિરુદ્ધાર્થકં શબ્દમ્ અધોદત્તેભ્યઃ વિકલ્પેભ્યઃ ચિત્વા લિખત । [01]
(લાભઃ, લબ્ધમ્, ડદારઃ)

ઉત્તર- ડદારઃ

(31) અધોદત્તેભ્યઃ ક્રિયાપદેભ્યઃ વર્તમાનકાલસ્ય પ્રથમપુરુષસ્ય બહુવચનસ્ય રુપં ચિત્વા લિખત [01]
(શક્નોતિ, શક્નુમઃ, શક્નોમિ)

ઉત્તર- શક્નુમઃ

(32) અધોદત્તેભ્યઃ ક્રિયાપદેભ્યઃ સામાન્ય ભવિષ્યકાલસ્ય અન્યપુરુષસ્ય બહુવચનસ્ય રુપં ચિત્વા લિખત [01]
(ગમિષ્યતઃ, ગમિષ્યન્તિ, ગમિષ્યામિ)

ઉત્તર- ગમિષ્યન્તિ

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थं अन्यपुरुषस्य एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(यच्छ, यच्छन्तु, यच्छतु)

उत्तर- यच्छतु

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थं अन्यपुरुषस्य बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(लभेत, लभेयाताम्, लभेरन्)

उत्तर- लभेरन्

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं वाक्यं चित्वा लिखत । [01]

(A) गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः आसीत् ।

(B) गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः अस्ति स्म ।

(C) गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः सन्ति स्म ।

उत्तर- गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः अस्ति स्म

(36) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः द्वितीया विभक्तेः बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(पात्रम्, पात्राणि, पात्रस्य)

उत्तर- पात्राणि

(37) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः पञ्चमी विभक्तेः एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(कन्या, कन्याम्, कन्यायाः)

उत्तर- कन्यायाः

(38) उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ॥

● अयं ..... सह समुद्रं प्राप्स्यति ।

(जलप्रवाहे, जलप्रवाहेषु, जलप्रवाहेण) [01]

उत्तर- जलप्रवाहेण

(39) प्रकोष्ठात् युक्तं सङ्ख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानं पूरयत । [01]

● संस्कृतभाषायां..... वचनानि सन्ति ।

(त्रिभ्यः, त्रयः, त्रीणि) [01]

उत्तर- त्रीणि

(40) रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

● कृपिता बुद्धिः न ते आत्मदोषं पथयति । (कर्मणि भूतकृदन्त, हेत्वर्थकृदन्त, सम्बन्धक भूतकृदन्त)

उत्तर- कर्मणि भूतकृदन्तम्

(41) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

● महापर्वतयोरिव (महापर्वतयः+इव, महापर्वतय+इव, महापर्वतयोः+इव)

उत्तर- महापर्वतयोः + इव

(42) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

● अतः+तत्र (अतत्र, अतस्तत्र, अतसत्र)

उत्तर- अतस्तत्र

● अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [02]

(43) पीताम्बरः (बहुव्रीहि समास, द्वन्द्व समास, तत्पुरुष समास)

उत्तर- बहुव्रीहि समास

(44) हारयष्टिः (द्वन्द्व समास, कर्मधारय समास, तत्पुरुष समास)

उत्तर- कर्मधारय समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत नीचे आपेलां वाक्योने कथाक्रमानुसार गोठवो. [04]

(1) प्राप्तभूलोकः सः महान्तं जयघोषं श्रुतवान् ।

(2) अर्जुनोऽपि जातहर्ष तैः सह संलग्नोऽभवत् ।

(3) एकदा स्वर्गस्थितः अर्जुनः पृथिवीं दृष्टुकामः भूलोकमागच्छत् ।

(4) सः जयघोषकारकं जनसमूहस्य समीपं गच्छति ।

उत्तर- (1) एकदा स्वर्गस्थितः अर्जुनः पृथिवीं दृष्टुकामः भूलोकमागच्छत् ।

(2) प्राप्तभूलोकः सः महान्तं जयघोषं श्रुतवान् ।

(3) सः जयघोषकारकं जनसमूहस्य समीपं गच्छति ।

(4) अर्जुनोऽपि जातहर्ष तैः सह संलग्नोऽभवत् ।

- अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । नीचे आपेक्षो गद्यखंड वांछीने प्रश्नोना उत्तर संस्कृत भाषाभां लभो. [04]

पूरा भारतवर्षे कपिलवस्तुनाम्नि नगरे शुद्धोदनो नाम नरपतिः आसीत् । मायादेवी तस्य भार्या आसीत् । तयोः एव आत्मजस्य सिद्धार्थ इति अभिधानमासीत् । असौ राजपुत्रः गुणवान्, रूपवान्, बलवान् आसीत् । तस्य जन्मनः सप्तमे दिने तस्य माता दिवं गता । ततः प्रभृति शुद्धोदनं सिद्धार्थं महता स्नेहेन अपोषयत् । बाल्यकाले शीघ्रमेव स सर्वासु विद्यासु कलासु च कुशलोऽभवत् ।

प्रश्नाः

- (46) पूरा भारतवर्षे कस्मिन् नगरे शुद्धोदनः नाम नरपतिः आसीत् ।

उत्तर- पूरा भारतवर्षे कपिलवस्तुनाम्नि नगरे शुद्धोदनः नाम नरपतिः आसीत् ।

- (47) शुद्धोदनस्य भार्या का ?

उत्तर- शुद्धोदनस्य भार्या मायादेवी आसीत् ।

- (48) शुद्धोदनस्य आत्मजस्य किम् अभिधानम् आसीत् ?

उत्तर- शुद्धोदनस्य आत्मजस्य सिद्धार्थ इति अभिधानम् आसीत् ।

- (49) सिद्धार्थः कथं कुशलोऽभवत् ?

उत्तर- सिद्धार्थः बाल्यकाले शीघ्रमेव सर्वासु विद्यासु कलासु च कुशलोऽभवत् ।

- * कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत :
कर्ता साथे योग्य कृतिने जोडो. [02]

(अ) (ब)

- (50) हेमचन्द्राचार्यः (A) कादम्बरी
(51) बाणभट्टः (B) शब्दानुशासनम्
(C) पञ्चतन्त्रम्

उत्तरम् (50-B), (51-A)

- रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । रेखांकित पदोने शुद्ध करीने गद्यखंड इरीथी लभो. [03]

(52) अलं आशंकया । भीताः पूर्वरजपुरुषाः पौराणां गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य देशांतरं व्रजन्ति ।

उत्तर- अलम् आशङ्कया । भीताः पूर्वरजपुरुषाः पौराणां गृहेषु गृहजनं निक्षिप्य देशान्तरं व्रजन्ति ।

- अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । नीचे आपेक्षा श्लोकनो अनुवाद करी अर्थविस्तार करो. [03]

(53) चतुर्विधा भजन्ते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ।
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥

अनुवाद : भरतवंशमां श्रेष्ठ (अेवा) हे अर्जुन ! पीडायेलो, जिज्ञासु, (संसारना) पदार्थोने मेणववानी ँच्छावाणो अनी ज्ञानी अेम यार प्रकारना पुण्यशाणी लोको मने लजे ऐे.

अर्थविस्तार : उपरोक्त श्लोक श्रीमद् भगवद्गीताना सातमा अध्याय 'ज्ञान-विज्ञान-योग'मांथी देवामां आव्यो ऐे.

आ श्लोकमां भगवान् श्रीकृष्ण अर्जुनने ભક્તના (સજજનના) ચાર પ્રકાર જણાવે છે. (1) આર્ત (દુઃખી) (2) જિજ્ઞાસુ (3) અર્થાર્થી (4) જ્ઞાની.

(1) આર્ત (દુઃખી) : આ સંસારમાં મનુષ્યો ત્રિવિધ તાપથી પીડાય છે. ત્રિવિધ તાપ - આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિથી મોટાભાગે જગતના બધા જ મનુષ્યો પરેશાન છે. આ ત્રિવિધ તાપથી આર્ત એટલે કે દુઃખી થયેલો માણસ પોતાને આ દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવા માટે ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરે છે. આર્ત ભક્તના ઉદાહરણરૂપે વ્રજવાસીઓને ગણી શકાય.

(2) જિજ્ઞાસુ : કેટલાક મનુષ્યો ભગવાનને જાણવાની, સમજવાની, મેળવવાની કામનાથી ભગવાનને ભજે છે. આવા ભક્તોને સંસારના અન્ય કોઈપણ પદાર્થ મેળવવાની કામના હોતી નથી. તેમને ફક્ત ઈશ્વરના રહસ્યને જાણવાની જિજ્ઞાસા

હોય છે. આથી આવા ભક્તને જિજ્ઞાસુ કહેવામાં આવે છે. તેના ઉદાહરણ : જનક, ઉદ્ધવ વગેરે..

(3) અર્થાર્થી : અર્થ = ધન, અર્થ + અર્થી = ધન, પદ, પ્રતિષ્ઠા સાંસારિક સંપત્તિ મેળવવાની ઇચ્છાથી ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરતો ભક્ત. આવા ભક્તો સકામ એટલે કે કામનાથી યુક્ત ભક્ત કહેવાય છે. સુગ્રીવ, વિભીષણ વગેરે આ પ્રકારના ભક્તો હતા.

(4) જ્ઞાની : જેને સંસારની અનિત્યતા, આત્માની અમરતા, તથા ઇશ્વરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થઈ ગયું છે તે જ્ઞાની ભક્ત છે. જ્ઞાનસંપન્ન વિદ્વાનને ઇશ્વરભક્તિમાં જ સર્વ પ્રકારના સુખનો અનુભવ થાય છે. તેના માટે ઇશ્વરની ભક્તિ, ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર એ જ એકમાત્ર લક્ષ્ય હોય છે. અકૂરજી, ઉદ્ધવજી, યુધિષ્ઠિર વગેરે આવા જ્ઞાની લોકો હતા.

(અથવા)

(53) શિક્ષા ક્ષયં ગચ્છતિ કાલપર્યયાત્
સુબદ્ધમૂલાઃ નિપતન્તિ પાદપા : ।
જલં જલસ્થાનગતં ચ શુષ્કતિ
હુતં ચ દત્તં ચ તથૈવ તિષ્ઠતિ ॥

અનુવાદ -

સમય વીતતા વિદ્યા નાશ પામે છે. ખૂબ જ મજબૂત મૂળવાળાં વૃક્ષો પડી જાય છે. જળાશયમાં રહેલું પાણી સુકાઈ જાય છે (પરંતુ) હોમેલું અને આપેલું એમનું એમ જ રહે છે.

અર્થવિસ્તાર -

મહાકવિ ભાસરચિત 'કર્ણભારમ્' એકાંકીમાંથી ઉપરોક્ત શ્લોક લેવામાં આવ્યો છે. અહીં દાન અને યજ્ઞનો મહિમા દર્શાવવામાં આવ્યો છે. કર્ણભારમ્ એકાંકી દાનવીર કર્ણની કથા પર આધારિત છે. કર્ણ સૂર્યપુત્ર હતો અને પરશુરામનો શિષ્ય હતો. તે

મહાન ધનુર્ધર હોવાની સાથે-સાથે દાનવીર પણ હતો. સૂર્યોદયના સમયે જો કોઈપણ વ્યક્તિ તેની પાસે કંઈપણ યાચના કરે તો તે વસ્તુ તેને આપવી જ એવો તેનો નિયમ હતો. સૂર્યપુત્ર હોવાના કારણે કર્ણને સૂર્ય પાસેથી આશીર્વાદ રૂપે જન્મતાં જ કવચ અને કુંડળ મળ્યા હતા. આ કવચ અને કુંડળ તેની સુરક્ષારૂપે અને સદા વિજયી બનવાના આશીર્વાદરૂપે મળેલા હતા; પણ તેની ચામડીની સાથે અભિન્ન રીતે ચોટેલા હતા. જ્યાં સુધી કવચ-કુંડળ કર્ણ પાસે હોય ત્યાં સુધી પાંડવો માટે વિજય મેળવવાનું અશક્ય હતું. આથી કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં કર્ણ-અર્જુનના યુદ્ધમાં અર્જુનનો પરાજય અને વીરગતિ નિશ્ચિત હતા. અર્જુનના પિતા હોવાના કારણે ઇન્દ્ર આ બાબતે ચિંતિત હતા. આથી ઇન્દ્ર બ્રાહ્મણવેશે સૂર્યોદયના સમયે કર્ણની પાસે આવે છે અને તેના કવચ-કુંડળની યાચના કરે છે. કર્ણ ઇન્દ્રની વાસ્તવિકતા જાણી જવા છતાં પોતાના નિયમનું પાલન કરવા માટે કવચ અને કુંડળ શરીર પરથી ઉતરડીને આપતા કહે છે.

“અઙ્ગૈઃ સહૈવ જનિતં મમ દેહરક્ષા

દેવાસુરૈરપિ ન ભેદ્યમિદં સહાસ્રૈઃ ।

દેયં તથાપિ કવચં સહ કુણ્ડલાભ્યાં

પ્રીત્યા મયા ભગવતે રુચિતં યદિ સ્યાત્ ॥

ત્યારે કર્ણનો સારથિ શલ્યરાજ ઇન્દ્રને અટકાવે છે. એ સમયે કર્ણ શલ્યરાજને ઉપરોક્ત શ્લોક કહે છે.

જો સ્વાધ્યાય ન કરવામાં આવે તો જ્ઞાન કે વિદ્યા નાશ પામે છે. વાવાઝોડા સમયે મજબૂત મૂળવાળાં વૃક્ષો પણ પડી જાય છે. અતિશય ગરમીથી જળાશયનું પાણી પણ સુકાઈ જાય છે; પરંતુ યજ્ઞમાં હોમેલું અને દાનમાં આપેલું એમનું એમ જ રહે છે. તેનો કદી નાશ થતો નથી.

અહીં કર્ણની દાનવીરતા, સંસ્કારિતા તથા યજ્ઞ અને દાન પ્રત્યેની શ્રદ્ધાના દર્શન થાય છે.

- અધોદત્તસ્ય ગદ્યખણ્ડસ્ય ગુર્જરભાષાયામ્ અનુવાદં કુરુત । નીચે આપેલા ગદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]
- (1) કચ્છિકાલાનન્તરં સઃ તૃષામનુભૂતવાન્ । અભ્યાગતેન તેન અશ્વ એકો યાચિતઃ । યાચિતાશ્ચોડસૌ અશ્વમારુહ્ય જલં પાતું નગરાદ્બહિઃ સ્થાનમેકં પરિચિતપૂર્વં સરોવરં ગતવાન્ । તત્ર યદા સઃ જલપાનાય ઉદ્યતો ભવતિ, તદા કસ્યચિત્ પુરુષસ્ય ધ્વનિં શ્રુતવાન્ - “મહાશય, સગરમ્ ઇદં જલમ્ અધુના અપેયમસ્તિ ।” અર્જુનઃ સાશ્ચર્યઃ તમદૃષ્ટપૂર્વં પુરુષં પૃચ્છતિ, “કથમિદં સગરં જલમ્ । પ્રકૃતિર્નિર્મિતાઃ સરોવરાઃ તુ સર્વદૈવ પેયજલાઃ એવ ભયન્તીતિ ।”

અનુવાદ - થોડા સમય પછી તેને તરસ લાગી. તે મહેમાને એક અશ્વની માગણી કરી. અશ્વની માગણી કરીને તે અશ્વ પર બેસીને પાણી પીવા નગરની બહાર આવેલા એક અગાઉના જાણીતા સરોવરે ગયો. ત્યાં જ્યારે તે પાણી પીવા તૈયાર થયો ત્યારે તેણે કોઈક પુરુષનો અવાજ સાંભળ્યો, “મહાશય આ પાણી ઝેરી છે. અત્યારે તે પીવાલાયક નથી.” અર્જુને આશ્ચર્ય સાથે તે અગાઉ ન જોયેલા પુરુષને પૂછ્યું, “કઈ રીતે આ પાણી ઝેરી છે ? પ્રકૃતિએ નિર્માણ કરેલાં સરોવરો તો હંમેશા પીવાયોગ્ય જળવાળા જ હોય છે.”

(અથવા)

- (1) ગવાદીનામિવ અચેતનેષુ અપિ પદાર્થેષુ નિયમોડ્યં દૃશ્યતે । તદ્યથાલોષ્ટઃ ક્ષિપ્તો બહુવેગં ગત્વા નૈવ તિર્યગ્ ગચ્છતિ નોર્ધ્વમારોહતિ । સઃ પૃથિવ્યાઃ વિકારઃ વર્તતે ઇતિ કૃત્યા પૃથિવીમેવ આગચ્છતિ, સાદૃશ્યત્વાત્ । તથા જ્યોતિષો વિકારઃ આર્ચિઃ આકાશદેશે નિવાતે સુપ્રજ્વલિતં નૈવ તિર્યગ્ ગચ્છતિ નાર્વાંગારોહતિ । જ્યોતિષો વિકારો જ્યોતિરેવ ગચ્છત્યાન્તર્યતઃ ।

અનુવાદ - ગાય વગેરેની માફક અચેતન (જડ) પદાર્થોમાં પણ આ નિયમ દેખાય છે. જેમકે માટીનું ઢેકું ફેંક્યું હોય તો તે બહુ વેગપૂર્વક જઈને ત્રાંસું જતું નથી કે ઊંચે ચઢતું નથી. તે પૃથ્વીનો વિકાર છે, એ કારણે ધરતી પર જ આવે છે. તે પ્રમાણે જ્યોતિ (સૂર્ય)નો વિકાર પ્રકાશનું કિરણ આકાશપ્રદેશમાં પવન વિનાની જગ્યામાં સારી રીતે પ્રજ્વલિત થતું ત્રાંસું જતું નથી કે નથી નીચેની બાજુએ ઊતરતું. જ્યોતિ (સૂર્ય)નો વિકાર સમાનતાના કારણે જ્યોતિ તરફ જ જાય છે.

- અધોદત્તાનાં સંસ્કૃત પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ વિકલ્પેભ્યઃ ચિત્વા સંસ્કૃતે લિખત । નીચે આપેલા સંસ્કૃત પ્રશ્નોના ઉત્તર વિકલ્પોમાંથી શોધીને સંસ્કૃતમાં લખો. [02]

- (2) ધીવરાણાં વચનં કીદૃશમ્ આસીત્ ?

(A) કુલિશોપમમ્ (B) અકુલિશોપમમ્ (C) કઠોરમ્

ઉત્તર- ધીવરાણાં વચનં કુલિશોપમમ્ આસીત્ ।

- (3) બુદ્ધિમતી કન્યા શાલીન કુત્ર તપ્તવતી ?

(A) ચુલ્હિકાયામ્ (B) આતપે

(C) અગ્નિખણ્ડે

ઉત્તર- બુદ્ધિમતી કન્યા શાલીન આતપે તપ્તવતી ।

(અથવા)

- (3) કઃ પરસ્ય દુઃખેન દુઃખિતઃ ભવિતુમર્હતિ ?

(A) ઇશ્વરઃ (B) શ્રેષ્ઠીજનઃ (C) મનુષ્યઃ

ઉત્તર- મનુષ્યઃ પરસ્પર દુઃખેન દુઃખિતઃ ભવિતુમર્હતિ ।

- અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. (કોઈપણ બે) [02]

- (4) અનાગતવિધાતાએ પોતાનો કયો મત દર્શાવ્યો ?

ઉત્તર- અનાગતવિધાતાએ પોતાનો મત દર્શાવતા કહ્યું,

“ખરેખર સવારના સમયે માછીમારો અહીં આવીને માછલાંઓનો વિનાશ કરશે, હવે અહીં ક્ષણવાર માટે પણ રહેવું યોગ્ય નથી. આપણે રાત્રે જ કોઈ નજીકના સરોવરમાં જવું જોઈએ. હું બીજા જળાશયમાં જાઉં છું.”

(5) ધર્મ અને ક્રોધનું સાથે હોવું તે કોના સમાન છે ?

ઉત્તર- ધર્મ અને ક્રોધનું સાથે હોવું તે પાણી અને આગના સાથે હોવા સમાન છે. ધર્મ સાથે ક્રોધનું હોવું એ સ્વભાવથી વિરુદ્ધ છે. આમ, પાણી અને આગ સાથે હોય તે નિસર્ગવિરોધી બાબત છે.

● અધોદત્તસ્ય વિષયસ્ય ઉપરિ સંક્ષેપેણ ટિપ્પણી લિખત । નીચે આપેલા વિષય ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. [02]

(6) શક્તિકુમારની કન્યા-પરીક્ષાયોજના :

ઉત્તર- શક્તિકુમારની આ કથા કવિ દંડીરચિત ‘દશકુમારચરિતમ્’ ના છઠ્ઠા ઉચ્છ્વાસમાંથી લેવામાં આવેલ છે. તેમાં કુમારગુપ્ત પોતાના યાત્રાનુભવનું વર્ણન કરતા શક્તિકુમારનું એક આખ્યાન કહે છે.

આ આખ્યાનનો નાયક શક્તિકુમાર છે; જે પોતે ગુણવાન છે. તેથી તે પોતાના જેવી જ ગુણવાન કન્યા સાથે પરણવાની ઈચ્છા ધરાવે છે. આથી તે પોતાની પસંદગીની કન્યાને શોધવાની અને તેની પરીક્ષા કરવાની યોજના બનાવે છે. તે મુજબ જે કન્યા ફક્ત એક પ્રસ્થ (લગભગ બે કિલો) ડાંગરમાંથી જુદી-જુદી વાનગીઓ બનાવીને જમાડી શકે તે ગુણવતી ગણાય. આવી કન્યા સમક્ષ વિવાહનો પ્રસ્તાવ મૂકીને; જો તે સંમતિ આપે તો તેની સાથે વિવાહ કરવાનો શક્તિકુમાર નિશ્ચય કરે છે. આ માટે તે પ્રસ્થમાત્ર ડાંગર લઈને દેશદેશાવરમાં ભ્રમણ કરવા લાગે છે. એકવાર તેણે કાવેરી નદીના કાંઠે કૂવા ઉપર એક સુંદર કન્યાને જોઈ. શક્તિકુમારે તેની પરીક્ષા કરવા માટે પ્રસ્થમાત્ર ડાંગર આ કન્યાને આપ્યા. તે કન્યા પોતાના બુદ્ધિચાતુર્યથી આયોજનપૂર્વક એક પ્રસ્થ

ડાંગરમાંથી વિવિધ વાનગીઓ બનાવી શક્તિકુમારને જમાડે છે. શક્તિકુમાર તેના આયોજનથી અને ભોજન બનાવવાની, ભોજન પ્રત્યે રુચિ વધારવાની આવડતથી પ્રસન્ન થાય છે. પોતાની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેલી આ ગુણવતી કન્યા સાથે તે વિવાહ કરવાનું નક્કી કરે છે.

(અથવા)

(6) ‘આવર્તપાત’ નામનું વિઘ્ન :

ઉત્તર- આવર્તપાત નામના વિઘ્નની વાત ‘કાષ્ટખંડ’ નામના પાઠમાં આવે છે. અહીં ગુરુ-શિષ્યનો એક પ્રસંગ રજૂ થયો છે. નદીના કિનારે વિહાર કરતા ગુરુને અચાનક નદીમાં લાકડાનો એક ટુકડો નજરે પડે છે. આ જોઈને ગુરુ માણસને લાકડાના ટુકડા સાથે સરખાવીને સરસ રૂપક દ્વારા પોતાના શિષ્યને ઉપદેશ આપે છે.

‘આવર્તપાત’ એટલે પાણીના વમળમાં ફસાઈ જવું. કાષ્ટખંડને સમુદ્ર સુધી પહોંચવામાં ચાર પ્રકારના વિઘ્નોનો સામનો કરવો પડે છે. તેમાં આ ‘આવર્તપાત’ નામનું વિઘ્ન ઘણું મોટું છે. જો કાષ્ટખંડ વમળમાં ફસાઈ જાય તો તે નષ્ટ થઈ જાય અને સમુદ્ર સુધી પહોંચી ન શકે. કાષ્ટખંડ જેવા મનુષ્યોને પણ જો સંસાર-સાગરને સુખપૂર્વક પાર કરવો હોય તો તેમણે પણ ‘આવર્તપાત’નો સામનો કરવો પડે છે. મનુષ્યોએ વિવિધ વ્યવસનોરૂપી વમળોમાં પડતા બચવાનું હોય છે. જીવનના આ ભયંકર વમળમાંથી બચી ગયા પછી જ માણસ સંસાર-સાગરને સુખપૂર્વક પાર કરી શકે છે.

● અધોદત્તં ગદ્યખંડં પઠિત્વા પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ સંસ્કૃતે લિખત । નીચે આપેલો ગદ્યખંડ વાંચીને પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [04]

વિક્રમસ્ય દ્વાદશ્યાં શતાબ્દ્યાં સિદ્ધરાજઃ જયસિંહઃ માલવવિજયં કૃતવાન્ । વિજયાનન્તરં જયસિંહઃ નૃપતેઃ યશોવર્મણં સર્વં ધનં ગૃહીત્વા આણહિલપુરં પ્રત્યાગતવાન્

ધનેન સહ તત્રત્યઃ ગ્રન્થાગારોઽપિ તસ્ય હસ્તગતો જાતઃ । અસ્મિન્ ગ્રન્થાગારે બહવોઽનુપમાઃ ગ્રન્થાઃ આસન્ । તેષુ ધોજેન વિરચિતં સરસ્વતીકષ્ટાભરણનામ્ના પ્રસિદ્ધં ધોજવ્યાકરણમપિ ંકતમમ્ આસીત્ ।

પ્રશ્નાઃ

(7) કઃ માલવિજયં કૃતવાન્ ?

ઉત્તર- સિદ્ધરાજ જયસિંહઃ નામઃ નૃપઃ માલવિજયં કૃતવાન્ ।

(8) સિદ્ધરાજ જયસિંહઃ કં નૃપતિં પરાજિતવાન્ ?

ઉત્તર- સિદ્ધરાજ જયસિંહઃ યશોવર્મણં નામ નૃપતિં પરાજિતવાન્ ।

(9) જયસિંહઃ ધનેન સહ કિં હસ્તગતમ્ અકરોત્ ?

ઉત્તર- જયસિંહઃ યશોવર્મણસ્ય ધનેન સહ તસ્ય ગ્રન્થાગારમ્ અપિ હસ્તગતમ્ અકરોત્ ।

(10) ધોજેન વિરચિતં વ્યાકરણં કેન નામ્ના પ્રસિદ્ધમસ્તિ ?

ઉત્તર- ધોજેન વિરચિતં વ્યાકરણં 'સરસ્વતીકષ્ટાભરણનામ્ના' પ્રસિદ્ધમસ્તિ ।

વિભાગ : B (પદ્ય વિભાગ)

● અધોલિખિતસ્ય પદ્યઁખણ્ડસ્ય ગુર્જરભાષાયાં અનુવાદં કુરુત । નીચે આપેલા પદ્યખંડનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]

(11) પાઠશાલાં સમં મિત્રૈઃ ગચ્છ પાઠં તથા પઠ ।

એવં સમાદિશત્ પુત્રં તાતઃ પુત્રહિતે રતઃ ॥

ત્યજ દુર્જનસંસર્ગં ધજ સાધુસમાગમમ્ ।

કુરુ પુણ્યમહોરાત્રં સ્મર નામ હરેઃ સદા ॥

ઉત્તર - મિત્રો સાથે તું નિશાળે જા અને પાઠ ભણ. આ પ્રમાણે પુત્રના હિતમાં મગ્ન પિતાએ પુત્રને આદેશ આપ્યો.

તું દુષ્ટોનો સંગ છોડ, સજ્જનોની સોબત કરઃ દિવસરાત તું પુણ્ય (સત્કર્મ) કર (અને) હમેશાં હરિ (ઈશ્વર)ના નામનું સ્મરણ કર.

(અથવા)

(11) વિદદાર નઁઁરસ્ય તુણ્ડં પૃષ્ઠે સમર્પયન્ ।

કેશાંશ્ચોત્પાટયામાસ નઁખપક્ષમુઁઁયાયુધઃ ॥

તતોઽસ્ય સશરં ચાપં મુક્તામણિવિભૂષિતમ્ ।

ચરણાઁઁયાં મહાતેજા બઁઁઁઁ પતગોત્તમઃ ॥

ઉત્તર - યાંચને પીઠ ઉપર મારતા રહીને તેણે નખોથી ઉઝરડા પાડ્યા. નખ, પાંખ અને યાંચના શસ્ત્રવાળા

તેણે (પક્ષીરાજ જટાયુએ) એના (રાવણના) વાળ ઉખાડી નાખ્યા.

પછી મહાતેજસ્વી પક્ષીશ્રેષ્ઠ (જટાયુ)એ એનું રાવણનું મોતી અને મણિથી સુશોભિત એવું બાણ સહિત ધનુષ્ય પોતાના બે પગો વડે તોડી નાખ્યું.

● અધોદત્તાનાં સંસ્કૃત પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ સંસ્કૃતે લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર સંસ્કૃતમાં લખો. [02]

(12) કૈઃ પ્રોક્તં જલે લિખિતમક્ષરં ધવતિ ।

(A) અસદ્ધિઃ (B) સદ્ધિઃ

(C) કિમપિ ન

ઉત્તર- અસદ્ધિઃ પ્રોક્તં જલે લિખિતમક્ષરં ધવતિ ।

(અથવા)

(12) અજઃ નિત્યઃ શાશ્વતઃ પુરાણઃ કઃ ?

(A) પરમાત્મા (B) પૃથ્વી (C) આત્મા

ઉત્તર- આત્મા અજઃ, નિત્યઃ શાશ્વતઃ પુરાણઃ ચ ।

(13) હેયં કિમ્ અસ્તિ ?

(A) કાર્યમ્ (B) અકાર્યમ્ (C) સત્કાર્યમ્

ઉત્તર- અકાર્યમ્ હેવમ્ અસ્તિ

● અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી ભાષામાં લખો. [04]

(14) ઋષિ બધાં માટે શી આશા વ્યક્ત કરે છે ?

ઉત્તર- ઋષિ બધાં માટે આશા વ્યક્ત કરે છે કે, "સૌ સુખી અને રોગરહિત થાઓ. સૌ મંગલકારી વસ્તુઓ નિહાળો અને કોઈપણ વ્યક્તિ દુઃખી ન થાઓ."

(15) કાર્યનો પ્રારંભ ન કરનારને કેવા માણસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે ?

ઉત્તર- વિઘ્નોના ડરથી કાર્યનો પ્રારંભ ન કરનાર માણસને કનિષ્ઠ (નિમ્ન) માણસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

(16) કઈ-કઈ પરિસ્થિતિમાં ભક્ત માતાને રક્ષણ કરવા પ્રાર્થે છે ?

ઉત્તર- ભક્ત કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં જેમકે, વિકટ પરિસ્થિતિઓમાં પોતાનું રક્ષણ કરવા માતાને પ્રાર્થના કરે છે. તથા વાદ-વિવાદમાં, દુઃખમાં,

આળસમાં, મુસાફરીમાં, પાણીમાં, આગમાં, પર્વત પર, શત્રુઓની વચ્ચે તથા હિંસજ જાનવરોની વચ્ચે હોય ત્યારે માતાને પોતાનું રક્ષણ કરવા પ્રાર્થે છે.

● શ્લોકપૂર્તિ કરુત । શ્લોકપૂર્તિ કરો. [04]

(17) અનાથો દરિદ્રો ..... ત્વમેકા ભવાનિ ।

ઉત્તર- અનાથો દરિદ્રો જરારોગયુક્તો
મહાક્ષીણદીનઃ સદા જાડ્યવક્ત્રઃ ।
વિપતૌ પ્રશિષ્ટઃ પ્રણષ્ટઃ સદાઽહં
ગતિસ્ત્વં ગતિસ્ત્વં ત્વમેકા ભવાનિ ।

(18) જાતસ્ય હિ ..... શોચિતુમર્હસિ ॥

ઉત્તર- જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુઃ ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।
તસ્માદપરિહાર્યેઽર્થે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥

વિભાગ : C (નાટ્ય વિભાગ)

● અધોદત્તસ્ય નાટ્યખણ્ડસ્ય ગુર્જરભાષાયામ્
અનુવાદં કરુત । આપેલા નાટ્યખંડનો ગુજરાતી
ભાષામાં અનુવાદ કરો. [04]

(19) સુનીતઃ - ન જાનામિ । પ્રથમં કથયતુ યત્ પ્રસ્તરાદયઃ
કિં કુર્વન્તિ ?

પુનીતઃ - પ્રસ્તરાદયસ્તુ અચેતનાઃ સન્તિ, તે સ્વયં
ક્રિયાં કર્તુ સમર્થાઃ ન ભવન્તિ । અતઃ તે
તથૈવ તિષ્ઠન્તિ ।

સુનીતઃ - સચેતનાઃ પશવઃ દક્ષિણશ્ચ કિં કુર્વન્તિ ?

પુનીતઃ - એતે ઘટનાયાઃ ઉત્થિતાત્ ધ્વનેઃ ભયમનુ-
ભવન્તિ । અતઃ ઘટનાસ્થલાત્ દૂરે ધાવન્તિ ।

અનુવાદ -

સુનીત - હું નથી જાણતો. પહેલા કહો કે પથ્થર
વગેરે શું કરે છે ?

પુનીત - પથ્થર વગેરે તો જડ છે; તેઓ જાતે ક્રિયા
કરવા શક્તિમાન નથી હોતા. આથી તેઓ
એમ જ રહે છે.

સુનીત - ચેતનાવાળાં પશુઓ અને પક્ષીઓ શું કરે
છે ?

પુનીત - એ બધાં ઘટનાથી ઊઠેલા ધ્વનિથી ભય
અનુભવે છે. આથી તેઓ ઘટનાના
સ્થળથી દૂર ભાગે છે.

(અથવા)

(19) શાણ્ડિલ્યઃ - ભો ભગવન્ ! ઇદમુદ્યાનમ્ ।

પરિવ્રાજકઃ - પ્રવિશ અગ્રતઃ ।

શાણ્ડિલ્યઃ - ભગવાન્ એવ પુરતઃ પ્રવિશતુ । અહં
પૃષ્ઠતઃ પ્રવિશામિ ।

પરિવ્રાજકઃ - કિમર્થમ્ ।

શાણ્ડિલ્યઃ - પૌરાણિક્યાઃ મમ માતુઃ શ્રુતમ્
અશોક-પલ્લવાન્તરનિરુદ્ધૌ વ્યાઘ્રઃ
પ્રતિવસતિ । તત્ ભગવાનેવ પુરતઃ
પ્રવિશતુ અહં પૃષ્ઠતઃ પ્રવિશામિ ।

અનુવાદ -

શાંડિલ્ય - હે પૂજ્ય ! આ બગીચો છે.

સંન્યાસી - તું આગળથી પ્રવેશ કર.

શાંડિલ્ય - આપશ્રી જ પહેલા પ્રવેશ કરો. હું
પાછળથી દાખલ થાઉં છું.

સંન્યાસી - શા માટે ?

શાંડિલ્ય - પુરાણોને જાણનારી મારી માતા પાસેથી
મેં સાંભળ્યું છે કે અશોક (વૃક્ષ)નાં
પાંદડાઓની પાછળ છુપાયેલો વાઘ રહે
છે. તો આપ જ આગળ પ્રવેશ કરો. હું
પાછળથી પ્રવેશ કરું છું.

* અધોદત્તં વાક્યં કઃ વદતિ ઇતિ લિખત (કોઽપિ દ્વે)

* નીચે આપેલાં વાક્યો કોણ બોલે છે તે લખો.

(કોઈપણ બે)

[02]

(અ)

(બ)

(20) અક્ષાન્ વિમુચ્ય ભવ બાણયોગ્યઃ ॥

(A) દુર્યોધનઃ

(21) ન વયં દૂતઘાતકાઃ ।

(B) ધૃતરાષ્ટ્રઃ

(22) એહિ એહિ પુત્ર

(C) ઘટોત્કચઃ

ઉત્તર- (20-C), (21-A), (22-B)

● અધોદત્તાનાં પ્રશ્નાનામ્ ઉત્તરાણિ ગુર્જરભાષાયાં
લિખત । નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુજરાતી
ભાષામાં લખો. [04]

(23) અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતા અર્જુને કરેલા વિલાપ વિશે
લખો.

ઉત્તર- કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધના મેદાનમાં અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતા
તેના પિતા અર્જુન વિલાપ કરતા કહે છે : ‘હાય રે

પુત્ર ! કુરુકુળના તેજસ્વી દીપક ! હાય વત્સ !
યદુકુળના અંકુર ! તારી માતા (સુભદ્રા)ને અને મને
છોડીને પિતામહ (પાંડુરાજા)ને મળવાની ઈચ્છાથી તું
સ્વર્ગે સિધાવ્યો !'

(24) યાણક્ય ચંદનદાસને કઈ રીતે ભય બતાવે છે ?

ઉત્તર- યાણક્યના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા ચંદનદાસ કહે છે કે એક સમયે અમાત્ય રાક્ષસનો પરિવાર મારા ઘરમાં હતો; હવે નથી ત્યારે યાણક્ય તેને પૂછે છે કે હવે તે બધાં ક્યાં ગયાં ? ચંદનદાસ પ્રત્યુત્તર આપતા કહે છે કે હવે તેઓ ક્યાં ગયાં છે તે હું જાણતો નથી; ત્યારે યાણક્ય ચંદનદાસને ભય બતાવતા કહે છે કે રાજા ચંદ્રગુપ્ત રાજવિરોધીઓને અત્યંત ઉગ્ર દંડ આપે છે. આમ યાણક્ય ચંદનદાસને રાજાના દંડનો ભય બતાવે છે.

● અધોદત્તયોઃ વિષયયોઃ ઉપરિ સંક્ષેપેણ ટિપ્પણીં લિખત । (કોઽપિ દ્વૌ) નીચે આપેલા વિષયો ઉપર સંક્ષેપમાં ટિપ્પણી લખો. (કોઈપણ બે)

[04]

(25) ઘટોત્કચનું પાત્રાલેખન :

ઉત્તર- મહાકવિ ભાસરચિત 'દૂતઘટોત્કચમ્' નામના એકાંકી રૂપકમાંથી 'જનાર્દનસ્ય પશ્ચિમ્ સન્દેશઃ' નાટ્યાંશ લેવામાં આવેલ છે. અહીં મહાકવિ ભાસે ઘટોત્કચના પ્રભાવી વ્યક્તિત્વનો પરિચય કરાવ્યો છે.

ઘટોત્કચ હિડિમ્બા નામની રાક્ષસી અને ભીમનો પુત્ર છે. તેનું મસ્તક ઘડા જેવું અને વાળ વગરનું હોવાથી તેનું નામ 'ઘટોત્કચ' પાડવામાં આવેલું. ઘટોત્કચ ભીમની જેમ જ ખૂબ બળવાન હતો. આથી જ કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધમાં અર્જુનને મારવા માટે સુરક્ષિત રાખેલી 'શક્તિ'નો પ્રયોગ કરીને ઘટોત્કચ પર કરવો પડ્યો હતો.

પ્રસ્તુત નાટ્યાંશમાં ઘટોત્કચ એક દૂત તરીકે રજૂ થયો છે. શ્રીકૃષ્ણના દૂત તરીકે ઘટોત્કચ ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં આવે છે. દુર્યોધન અને શકુનિ સાથેના ઘટોત્કચના સંવાદો રોચક છે. મહાકવિ ભાસે એક રાક્ષસીના પુત્ર ઘટોત્કચના પાત્ર દ્વારા દર્શકોના માનસપટ પર દુર્યોધનની રાક્ષસી વૃત્તિ

અને પાંડવોની શાલીનતાને પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. રાક્ષસીપુત્ર હોવા છતાં ઘટોત્કચના માનવીય વર્તન અને અભિગમનું મહાકવિ ભાસે અદ્ભુત વર્ણન કર્યું છે.

(26) દુર્ઘટનાના સાક્ષી બનેલા મનુષ્યના ત્રણ કર્તવ્યો :

ઉત્તર- 'સાક્ષીભૂતઃ મનુષ્યઃ' પ્રકરણમાં રોજિંદા જીવનમાં માર્ગો પર માર્ગ પર બનતી અનેક દુર્ઘટનાઓ અને દુર્ઘટનાઓના સાક્ષી બનેલા મનુષ્યોને ફરજ પ્રત્યે દિશાનિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આધુનિક સમયમાં અવરજવર માટે વપરાતા વાહનો વગેરેમાં ખૂબ જ વધારો થયો છે. તેના કારણે માર્ગ અકસ્માતોનું પ્રમાણ પણ વધ્યું છે. આ દુર્ઘટનાઓના સાક્ષી મોટાભાગે ત્રણ બને છે : (1) પથ્થર વગેરે જડ પદાર્થો (2) ગાયો વગેરે પશુઓ (3) મનુષ્યો. આ ત્રણેય પ્રકારના સાક્ષીઓમાં મનુષ્ય તરીકે આપણા ત્રણ કર્તવ્ય છે. (1) દુઃખનો અનુભવ કરવો : અન્યના દુઃખે દુઃખી અને સુખે સુખી થવાના ઉત્તમ ભાવ મનુષ્યને પ્રાપ્ત છે. આથી દુર્ઘટનાથી પીડિત અને ઘવાયેલા દુઃખી માણસને જોઈને સાક્ષી બનેલા માણસે તેના દુઃખની અનુભૂતિ કરવી જોઈએ. જે મનુષ્ય દુર્ઘટનાગ્રસ્તને જોઈને દુઃખ અનુભવતો નથી તે ખરેખર મનુષ્ય નથી પણ પથ્થર જ છે. કારણ કે પથ્થર જડ પદાર્થ છે તે ક્યારેય અન્યના દુઃખને અનુભવી શકતો નથી. (2) કર્તવ્યનું પાલન કરવું : દુર્ઘટનાથી ઘવાયેલા પીડિત માણસને તાત્કાલિક સારવાર મળી રહે તેની વ્યવસ્થા કરવી એ સાક્ષી બનેલા મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. જો તે પીડિત વ્યક્તિને લોહી ચઢાવવાની જરૂર હોય તો તેમાં પણ મદદરૂપ થવું જોઈએ. ત્યારબાદ તેના પરિવારને સૂચના આપવી જોઈએ. આમ યથાશક્તિ મદદરૂપ થઈને સાક્ષી બનેલા મનુષ્યએ કર્તવ્યનું પાલન કરવું જોઈએ. (3) ઘટનામાંથી બોધ મેળવવો અને આપવો : દુર્ઘટનાના સાક્ષી બનેલા મનુષ્યએ તે ઘટનામાંથી બોધ મેળવવો જોઈએ અને દુર્ઘટના બનતા પહેલા જ અટકાવી શકાય તે માટે જાગૃતિ ફેલાવવી જોઈએ અને 'હું એ પ્રકારની ભૂલ ક્યારેય નહીં કરું' એવો નિર્ધાર કરી લે. તેથી બોધ મેળવતો એ પણ અગત્યનું છે.

- कोष्ठकगतानि पदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत ।
कौंसभां आपेला पटोना उपयोग करीने वाक्यो
बनावो. [02]

(27) आप बराबर कडो छो. (भवत् यथार्थ ब्रू)

उत्तर- भवान् यथार्थं ब्रवीति ।

(28) भारो वेपारधंधो अपंड यात्या करे छे.

(अस्मद् वाणिज्य अखण्डित)

उत्तर- अखण्डिता मे वाणिज्या (अस्ति)

विभाग : D (व्याकरण)

- अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि सूचनानुसारेण
लिखत । नीचे आपेला प्रश्नोना उत्तरो सूचना
मुजब लपो.

(29) 'अभ्यागतः' इति शब्दस्य समानार्थकं शब्दम्
अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

(अतिथिः, अन्तरीक्षम्, आलोकः)

उत्तर- अतिथिः

(30) 'दैवम्' इति शब्दस्य विरुद्धार्थकं शब्दम्
अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

(देवः, अधर्मः, उद्यमम्)

उत्तर- उद्यमम्

(31) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः वर्तमानकालस्य
प्रथमपुरुषस्य बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत [01]

(कथये, कथयामहे, कथयेते)

उत्तर- कथयामहे

(32) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः सामान्य भविष्यकालस्य
अन्यपुरुषस्य द्विवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(नेष्यतः, नेष्यसि, नेष्यामि)

उत्तर- नेष्यतः,

(33) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः आज्ञार्थं अन्यपुरुषस्य
बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(मिलस्व, मिलेताम्, मिलताम्)

उत्तर- मिलेताम्

(34) अधोदत्तेभ्यः क्रियापदेभ्यः विध्यर्थं अन्यपुरुषस्य
एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(पठेत्, पठेयुः, पठेत्)

उत्तर- पठेत्

(35) अधोदत्तेभ्यः वाक्येभ्यः 'स्म' प्रयोगयुक्तं शुद्धं
वाक्यं चित्वा लिखत । [01]

(A) अर्थः तु नन्दाय एव रोचते स्म ।

(B) अर्थः तु नन्दाय एव रोचन्ते स्म ।

(C) अर्थं तु नन्दराय एव अरोचत स्म ।

उत्तर- अर्थः तु नन्दाय एव रोचते स्म ।

(36) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः षष्ठी विभक्तेः
बहुवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(नगरात्, नगरानाम्, छायया)

उत्तर- नगरस्य

(37) अधोदत्तेभ्यः नामरूपेभ्यः तृतीया विभक्तेः
एकवचनस्य रूपं चित्वा लिखत । [01]

(छायायाः, छायायाम्, छायायाम्)

उत्तर- छायाया

(38) उपपदविभक्तेः प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत ।

- ..... अग्रे अहं कमपि नास्मि । [01]

(देशान्, देशस्य, देशात्)

उत्तर- देशस्य अग्रे अहं कमपि नास्मि ।

(39) प्रकोष्ठात् युक्तं सङ्ख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानं
पूरयत । [01]

- सिद्धहैमव्याकरणे ..... अध्यायाः सन्ति ।

(अष्ट, अष्टाभ्याम्, अष्टाभिः)

उत्तर- सिद्धहैमव्याकरणे अष्ट अध्यायाः सन्ति ।

(40) रेखाङ्कित पदस्य कृदन्तप्रकारं विकल्पेभ्यः चित्वा
लिखत । [01]

- कृष्णः पठनाय गुरुकुलं गतवान् ।

(कर्मणि भूतकृदन्त, कर्तरि भूतकृदन्त, हेत्वर्थकृदन्त)

उत्तर- कर्तरि भूतकृदन्तम्

(41) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धिविच्छेदं दत्तेभ्यः
विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

- पात्राणामपत्यानि (पात्रा+याम्+अपत्यानि, पात्राणाम्+
पत्यानि, पात्राणाम्+अपत्यानि)

उत्तर- पात्राणाम्+अपत्यानि

(42) अधोदत्तस्य पदस्य सन्धियुक्तं पदं दत्तेभ्यः
विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [01]

- नीतिः+न (नीतिर्न, नीतिर्न, नीतीन)
- उत्तर- नीतिर्न
- अधोदत्तयोः सामासिकपदयोः समासप्रकारौ दत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत । [02]
- (43) कोपकलुषिता (तृतीया तत्पुरुष समास, द्वन्द्व समास, कर्मधारय समास)
- उत्तर- तृतीया तत्पुरुष समास
- (44) धर्मक्रोधयोः (बहुव्रीहि समास, कर्मधारय समास, इत्तरेतर द्वन्द्व समास)
- उत्तर- इत्तरेतर द्वन्द्व समास

विभाग : E (संयुक्त)

(45) अधोदत्तानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारेण स्थापयत । नीचे आपेलां वाक्योने कथाकमानुसार गोठवो. [04]

- (1) भो वञ्चक ! त्वं मिथ्या वदसि ।
- (2) कूटनाथः सशोकम् अकथयत् ।
- (3) निर्जीवानां पात्राणां मरणं कथं सम्भवति ?
- (4) “भवतः सर्वाणि पात्राणि मृतानि ।”

- उत्तर- (1) कूटनाथः सशोकम् अकथयत् ।
 (2) “भवतः सर्वाणि पात्राणि मृतानि ।”
 (3) भो वञ्चक ! त्वं मिथ्या वदसि ।
 (4) निर्जीवानां पात्राणां मरणं कथं सम्भवति ?

● अधोदत्तं गद्यखण्डं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते लिखत । नीचे आपेलां गद्यखण्डं वांछीने प्रश्नोना उत्तर संस्कृत भाषाभां लभो. [04]

डॉ. विक्रमसाराभाईमहोदयः महान् वैज्ञानिकः आसीत् । स विश्वशान्त्यै विज्ञानस्य पुरस्कर्ता आसीत् । स्वजन्मप्रदेशे गुर्जरराज्ये अहमदाबादनगरे भौतिकविज्ञानस्य ज्ञानप्रसारार्थम् एका प्रयोगशाला स्थापिता । भौतिकी अनुसन्धान-प्रयोगशाला विश्वप्रसिद्धा वर्तते । इयं संस्था पी.आर.एल. इति संक्षिप्तनाम्ना विख्याता । अत्र खगोलविज्ञान अवकाशविज्ञान-भौतिकविज्ञान इत्यादीनाम् अध्ययनं भवति ।

(46) डॉ. विक्रम साराभाई कः आसीत् ?

उत्तर- डॉ. विक्रम साराभाई महान वैज्ञानिकः आसीत् ।

(47) डॉ. विक्रम साराभाई कस्य पुरस्कर्ता आसीत् ?

उत्तर- डॉ. विक्रम साराभाई विश्वशान्त्यै विज्ञानस्य पुरस्कर्ता आसीत् ।

(48) डॉ. विक्रम साराभाई किमर्थं प्रयोगशाला स्थापिता?

उत्तर- डॉ. विक्रम साराभाई भौतिकविज्ञानस्य ज्ञानप्रसारार्थम् एका प्रयोगशाला स्थापिता ।

(49) डॉ. विक्रमस्य जन्मप्रदेशः कः ?

उत्तर- डॉ. विक्रमस्य जन्मप्रदेशः गुर्जरराज्यस्य अहमदाबादनगरम् आसीत् ।

* कर्ता-कृतीनां योग्य मेलनं कुरुत ।

कर्ता साथे योग्य कृतिने जोडो.

[02]

(अ)

(ब)

(50) महाकवि भासः (A) उत्तररामचरितम्

(51) भवभूतिः (B) अभिज्ञान शाकुन्तलम्

(C) कर्णभारम्

उत्तर- (50-C), (51-A)

● रेखाङ्कितानि पदानि शुद्धानि कृत्वा गद्यखण्डं पुनः लिखत । रेखाङ्कित पदोने शुद्ध करीने गद्यखण्डं इरीथी लभो. [03]

(52) गंगातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः आसीत् । स जलप्रवाहेण नीयमानं कंचन काष्ठखण्डम् दर्शयन् शिष्यमाह ... ।

उत्तर- गङ्गातीरे एकः गुरुः शिष्येण सह वर्तमानः आसीत् । स जलप्रवाहेण नीयमानं कञ्चन काष्ठखण्डं दर्शयन् शिष्यमाह ... ।

● अधोदत्तस्य श्लोकस्य गुर्जरभाषायाम् अनुवादं कृत्वा अर्थविस्तारं कुरुत । नीचे आपेलां श्लोकनो अनुवाद करी अर्थविस्तार करो. [03]

(53) यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते ।

निघर्षण-च्छेदन-ताप-ताडनैः ॥

प्रश्नाः

तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते ।

श्रुतेन शीलेन गुणेन कर्मणा ॥

अनुवाद - જેમ ઘસવું, કાપવું, તપાવવું અને ટીપવું એ ચાર ક્રિયાઓ દ્વારા સોનું પરખાય છે; તેમ જ્ઞાન, ચારિત્ર્ય, ગુણ અને કર્મ આ ચાર વડે પુરુષની (મનુષ્યની) પરીક્ષા કરાય છે.

અર્થવિસ્તાર - સંસ્કૃત ભાષામાં સુભાષિતોનું અને સૂક્તિઓનું વિશિષ્ટ સ્થાન રહેલું છે. સુભાષિતા માટે કહેવાયું છે કે, 'સુષ્ટુ ભાષિતમ્' इति सुभाषितम् ।' અર્થાત્ જે સારી રીતે કહેવાયેલું છે તે સુભાષિત છે. 'સુભાષિતકુ-સુમાનિ' નામક એકમમાં 'સુભાષિતરત્ન-ભાણ્ડાગાર' તથા અન્ય ગ્રંથોમાંથી અલગ-અલગ વિષયના સાત સુભાષિત લેવાયા છે. ઉપરોક્ત સુભાષિત તેમાંનું એક છે.

આ સુભાષિતમાં સુભાષિતકારે સુવર્ણની ચાર પ્રક્રિયા કે પરીક્ષા દર્શાવી છે. સુવર્ણને ઘસીને, કાપીને, તપાવીને, ટીપીને તેની શુદ્ધતા ચકાસવામાં આવે છે - અને આ ચાર પ્રક્રિયામાંથી પ્રસાર થયા બાદ સુવર્ણ વધારે તેજસ્વી અને કીમતી બને છે. એ જ રીતે મનુષ્યની પરીક્ષા પણ ચાર પ્રકારે થાય છે : જ્ઞાન ચારિત્ર્ય ગુણ અને કર્મ કોઈપણ મનુષ્ય તેના જ્ઞાન વડે પૂજનીય, ઉત્તમ ચારિત્ર્ય વડે અનુકરણીય ઉત્તમ ગુણો વડે આદરણીય અને શ્રેષ્ઠ કર્મો વડે સન્માનનીય બની શકે છે. આ ચાર પ્રક્રિયાઓમાંથી પ્રસાર થઈને મનુષ્ય પણ સુવર્ણ સમાન કીમતી બની શકે છે.

(અથવા)

(53) सुखं हि दुखान्यनुभूय शोभते,
धनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् ।

सुखातु यो याति नरो दरिद्रतां

घृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥

અનુવાદ - સુખ ખરેખર દુઃખોને અનુભવીને શોભે છે. જેમ

ગાઢ અંધકારમાં દીવાનું દર્શન હોય છે. સુખમાંથી જે માણસ ગરીબાઈમાં આવી પડે છે તે શરીર ધારણ કરેલો હોવા છતાં મરેલાની માફક જીવે છે.

અર્થવિસ્તાર : પ્રસ્તુત શ્લોક નાટ્યકાર શૂદ્ધ રચિત મૃચ્છકટિકમ્માંથી લેવામાં આવ્યો છે.

આ શ્લોકમાં કવિ કહે છે કે સુખની શોભા દુઃખના અનુભવથી જ વધે છે. ગાઢ અંધકારમાં જેમ ઝગમગતો દીવો શોભે છે તેમ દુઃખથી જ સુખ શોભે છે. જે માણસે જીવનભર સુખ જ ભોગવ્યું હોય તે અચાનક દરિદ્ર અવસ્થામાં આવી પડે ત્યારે તેના માટે એ પરિસ્થિતિ અત્યંત વિષમ અને અસહ્ય હોય છે. તે શરીર ધારણ કરેલો હોવા છતાં તેનું જીવન મૃતાવસ્થા જેવું બની જાય છે. જાણે જીવિત હોવા છતાં મૃત બની જાય છે. સમાજમાં નિર્ધનની કોઈ જ કિંમત નથી હોતી. જન્મજાત નિર્ધન હોય તેને એ પરિસ્થિતિની આદત પડી જતા તેના માટે એ સહજ હોય છે પણ જેણે સુખ-સમૃદ્ધિમાં જ જીવન વ્યતીત કર્યું હોય તેને કોઈ અકળ કારણસર નિર્ધનતાનો સામનો કરવો પડે તો તે માઈસક અને સામાજિક રીતે પડી ભાંગે છે. તેના માટે જીવન અત્યંત દુષ્કર બની જાય છે.

'મૃચ્છકટિકમ્'માં દરિદ્ર વેપારી ચારુદત્તે અહીં પોતાની નિર્ધન અવસ્થાનું વર્ણન કર્યું છે. તેના મતાનુસાર ગરીબ વ્યક્તિના ઉંબરા ઉપર મૂકેલો બલિ પશુ-પક્ષીઓ પણ ખાતા નથી. સગાં-સંબંધી, મિત્રો પણ તેની સાથે સંબંધ તોડી નાખે છે.

સુખ પછી દુઃખ અઘરું છે તે જ રીતે દુઃખ પછી મળેલું સુખ માનવમનને શાંતિ આપે છે. સમાજમાં ફરીથી માનસન્માન મેળવવા અથાક પરિશ્રમ કરી દુઃખને પરાસ્ત કરી સુખ મેળવવા માણસે અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

